

**UCHWAŁA NR XIX/...../2025
RADY POWIATU KOZIENICKIEGO**

z dnia 29 września 2025 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienskiego na lata 2025-2029

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 2024 poz. 107, 1907) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292) Rada Powiatu uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienskiego na lata 2025-2029 zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Kozienskiego.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady
Powiatu Kozienskiego

Marek Kuźmiński

Załącznik nr 1 do uchwały nr XIX/...../2025

Rady Powiatu Koziennickiego

z dnia 29 września 2025 r.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Koziennickiego na lata 2025-2029

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU KOZIENICKIEGO NA LATA 2025-2029

KOZIENICE, 2025 R. Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	16
5.1. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu	16
5.1.1. Charakterystyka ogólna Powiatu Koziennickiego	16
5.1.2. Zarys historii obszaru powiatu	18
5.1.3. Krajobraz kulturowy	21
5.1.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	49
5.1.4.1. Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego	49
5.1.4.2. Zabytki ruchome	52
5.1.4.3. Zabytki archeologiczne	53
5.1.5. Dziedzictwo niematerialne	54
5.1.6. Muzea i zabytki w zbiorach muzealnych	58
5.1.7. Gminne ewidencje zabytków	59

5.1.8. **Zabytki samorządu Powiatu Kozińskiego 60**

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

.....
...60

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE 62

7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki 62

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

.....
...70

9. ZASADY OCENY REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI 70

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI 71

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW 80

Literatura80

Załącznik nr I – wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego81

Aneks nr 1 - Wykaz zabytków nieruchomości81

Aneks nr 2 - Wykaz zabytków ruchomych84

Aneks nr 3 - Wykaz zabytków archeologicznych86

Aneks nr 4 - Wykaz obiektów ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków87

Spis tabel, wykresów, fotografii102

1. Wstęp

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jako dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu zachowanie lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Realizacja założeń Programu przyczyni się do współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta, prowadzona dotychczas oraz rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Program ma na celu wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych.

Główną ideą Programu jest wyznaczenie kierunków działań pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu kozińskiego. Niezwykle ważnym jest, aby działania czynione w tych kierunkach były wykonywane przy czynnym i świadomym współudziale społeczności lokalnej. Obowiązkiem samorządu powiatu jest z kolei podnoszenie świadomości społecznej w zakresie opieki nad zabytkami oraz efektywne usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki, jak również tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

W ostatnich latach w powiecie kozińskim przeprowadzono szereg prac konserwatorskich i renowacyjnych zabytków, wspieranych m.in. przez samorząd województwa mazowieckiego oraz fundusze unijne. Oto niektóre z nich:

·Gmina Kozienice – Zespół Pałacowo – Parkowy w Kozienicach: w ramach II etapu projektu odrestaurowano zabytkową oficynę, budynek wieży oraz zbiornik fontanny. Obiekt zaadaptowano na cele kulturalne i edukacyjne, a także zdigitalizowano muzealne księgozbiory,

·Gmina Sieciechów – Dworzec Kolejowy w Zajezierzu: zabytkowy budynek z 1921 r. przeszedł kompleksową modernizację, zachowując historyczne detale architektoniczne. Inwestycja kosztowała niemal 9 mln złotych i została zrealizowana w ramach Programu Inwestycji Dworcowych na lata 2016-2023,

·Gmina Garbatka–Letnisko – przeprowadzono przebudowę zabytkowego cmentarza cholerycznego,

·Gmina Głowaczów – Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła w Brzozie: wykonano prace konserwatorskie przy fragmencie elewacji zewnętrznej oraz dzwonnicy, a także odrestaurowano część okien,

·Gmina Magnuszew – Kościół pw. św. Jana Chrzciciela: przeprowadzono prace konserwatorskie obiektu.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapis w Ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

·uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,

·zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,

·wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

·podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,

·określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,

·podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1292, ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli.

Ustawa określa obowiązki Starosty odnoszące się do kwestii dotyczącej zabytków na terenie powiatu.

Art.12. - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Art.50. ust. 3 – w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art.71. ust. 1 i ust. 2 - zakładają sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku przez osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art.81. - określa możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art.103. - określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania **społecznych opiekunów zabytków**. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawia społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. 2024 poz. 107, ze zm.)

W Ustawie zostały określone zadania publiczne powiatu o charakterze ponadgminnym. Art. 4 ust. 1, punkt 7 nakłada na powiat zadania w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1130, ze zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2024 poz. 725, ze zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2024 poz. 54, ze zm.)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityki, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1478, ze zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1145, ze zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z zapisami Ustawy sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków oraz cmentarzy ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. 2024 poz. 87, ze zm.)

W rozumieniu niniejszej Ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie

działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1491, ze zm.)

Ustawa informuje, że jednostki samorządu terytorialnego mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. 2022 poz. 385, ze zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. 2022 poz. 2393, ze zm.)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. 2020 poz. 164, ze zm.)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze (przedstawione chronologicznie):

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

Dotacje

Zgodnie z art. 50 ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków być: przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku. Ustawodawca w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Formy prawne ochrony zabytków

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis, w świetle obowiązującej Ustawy, może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Takich wniosków nie mogą składać użytkownicy zabytku oraz organy powiatu i gminy. Wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisanego zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków.

Dla sprawowania skutecznej ochrony zabytków nieruchomych, szczególnie wpisanych do rejestru, wojewódzki konserwator zabytków ma w związku z tym możliwość podejmowania działań ochronnych także w stosunku do terenów położonych wokół zabytków. W stosunku do obiektów objętych prawomocną decyzją o wpisie do rejestru zabytków zachodzi obowiązek uzyskiwania pozwoleń wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie prace, które mają wpływ na stan, postać lub sposób użytkowania zabytku. Pozwolenia te nie zwalniają właściciela obiektu od obowiązku uzyskania innych pozwoleń wymaganych prawem, ale brak pozwolenia konserwatorskiego czyni inne uzgodnienia nieskutecznymi.

Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisanego zabytku nieruchomego do rejestru oraz o ostatecznym zakończeniu tego postępowania wojewódzki konserwator zabytków przekazuje niezwłocznie właściwemu staroście.

Zabytki nieruchome, rejestrowe, powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Rysunek . Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Rysunek . Logo pomnika historii

Park kulturowy

Utworzenie parku kulturowego zależy od inicjatywy i decyzji rady gminy. Rada gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy. Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienskiego na lata 2025-2029, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 (Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2023 r.)

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest ważne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Głównym celem SRKS jest zatem wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029 wykazuje spójność z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+ (Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbałość o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W Strategii wyznaczono obszary działań. Jeden z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W dokumencie wskazano kierunki działań oraz działania spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Kierunek działań: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu
Działania:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

Kierunek działań: Upowszechnianie kultury i twórczości
Działania:

- Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.
- Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

Kierunek działań: Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej

Działania:

- Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.
- Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultur.

Kierunek działań: Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego

Działania:

- Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

Kierunek działań: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej

Działania:

- Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

***Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022– 2025 (Uchwała nr 1721/267/21
Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r.)***

W Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Wizja strategiczna Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025:

„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 –2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”

W Programie wskazano trzy obszary strategiczne – tj. „obszary koncentracji działań” odpowiadające zidentyfikowanemu kluczowym problemom:

·Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. W ramach tego obszaru wyznaczono dwa cele:

- Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
- Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

·Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele:

- Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
- Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.

·Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech

obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele strategiczne:

- Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
- Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Strategia Rozwoju Powiatu Kozienickiego na lata 2021-2030

W Strategii wyznaczona została wizja powiatu do 2030 roku, która brzmi następująco:

Powiat kozienicki będzie miejscem atrakcyjnym do zamieszkania w otoczeniu dostarczającym wysokiej jakości usługi dla mieszkańców, z bliską dostępnością do terenów cennych przyrodniczo, co umożliwi zdrowy wypoczynek i rekreację. Będzie to miejsce, w którym prężnie rozwija się rynek pracy, powstają nowe inwestycje i doceniany jest dobry klimat do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, także na terenach rolniczych. Powiat kozienicki stanie się obszarem dostępnym komunikacyjnie, z dobrymi połączeniami do okolicznych miast, w tym do Warszawy i Radomia. Dzięki nowej przeprawie mostowej stanie się ważnym biegunem wzrostu oddziaływując swoim potencjałem na okoliczne obszary.

Misja Powiatu Kozienickiego do roku 2030 brzmi natomiast następująco:

Misją powiatu kozienickiego jest dążenie do zapewnienia najlepszych warunków życia dla obecnych i przyszłych mieszkańców tego obszaru, poprzez ciągle podnoszenie jakości oferowanych usług, zwiększanie dostępności komunikacyjnej, tworzenie klimatu do rozwoju przedsiębiorczości, nowoczesnego rolnictwa i wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej oraz dbanie o zachowanie istniejących potencjałów, w tym w szczególności związanych z wartościami przyrodniczymi.

Poniżej przedstawiono cele strategiczne, operacyjne oraz kierunki działań spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny 2. Wysoka atrakcyjność powiatu kozienickiego jako miejsca do życia i wypoczynku

Cel operacyjny: 2.1. Wspieranie rozwoju kapitału społecznego

Kierunki działań:

- Tworzenie warunków dla skutecznego działania organizacji pozarządowych
- Realizowanie projektów skierowanych do młodzieży, nastawionych na promowanie postaw prospołecznych i przedsiębiorczych
- Wspieranie działań integrujących, zwiększających aktywność społeczną

Cel operacyjny: 2.2. Rozwój oferty sportowej, rekreacyjnej i kulturalnej w powiecie

Kierunki działań:

- Modernizacja i zapewnienie dostępności do obiektów kulturalnych zlokalizowanych na terenie powiatu (w zakresie architektury i oferty, w tym z wykorzystaniem nowych technologii) dla wszystkich grup społecznych
- Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej
- Organizacja wydarzeń kulturalnych, turystycznych i sportowych oraz wspieranie realizacji projektów kulturalnych przez grupy/podmioty działające na terenie powiatu
- Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej
- Kształtowanie tożsamości kulturowej i promowanie dziedzictwa kulturowego

Cel strategiczny 3. Wzrost konkurencyjności powiatu kozienickiego

Cel operacyjny 3.4. Wzrost atrakcyjności turystycznej powiatu

- Rozwój spójnej sieci szlaków pieszych, rowerowych, konnych i wodnych oraz tras narciarstwa biegowego
- Wspieranie tworzenia turystycznych szlaków tematycznych, lokalnych produktów oraz usług turystycznych
- Prowadzenie spójnej promocji oraz informacji turystycznej w powiecie
- Poprawa dostępności obiektów zabytkowych i miejsc związanych z dziedzictwem kulturowo-historycznym

- Inicjowanie działań związanych ze wsparciem właścicieli obiektów zabytkowych i o wartości historyczno-kulturowej w pozyskaniu środków na działania renowacyjne
- Wsparcie rozwoju działalności uzdrowiskowej i letniskowej w powiecie
- Działania na rzecz rozwoju oferty noclegowej w powiecie

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.1.1. Charakterystyka ogólna Powiatu Kozienickiego

Powierzchnia powiatu wynosi 917 km². Administracyjnie do powiatu kozienickiego należą trzy gminy miejsko-wiejskie Kozienice, Głowaczów, Magnuszew oraz 4 gminy wiejskie: Garbatka-Letnisko, Gniewoszków, Grabów nad Pilicą i Sieciechów.

Powiat kozienicki zajmuje 12,57% po wierzchni subregionu radomskiego i 2,58% województwa mazowieckiego i jest położony w jego południowo-wschodniej części.

Rysunek . Położenie gmin wchodzących w skład powiatu kozienickiego

Źródło: Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej oraz przestrzenno-infrastrukturalnej Powiatu Kozienickiego.

Turystyka

Turyści na terenie powiatu kozienickiego mogą skorzystać ze szlaków, zarówno pieszych, jak i rowerowych. Łączna długość ośmiu pieszych szlaków przebiegających przez powiat wynosi 297,4 km, natomiast 11 szlaków rowerowych obejmuje dystans 292,8 km. Dodatkowo wyznaczono 9 ścieżek dydaktycznych o łącznej długości 24 km. Szlaki poprowadzone zostały w taki sposób, żeby pokazać najciekawsze przyrodniczo i historycznie miejsca.

Jednymi z najbardziej charakterystycznych obiektów powiatu są: Zespół Pałacowo-Parkowy w Kozienicach, Sanktuarium Maryjne w Wysokim Kole, Pobenedyktyński Zespół Klasztorny w Opactwie. Ciekawymi miejscami są również: Pomnik-Mauzoleum w Studziankach Pancernych, Pomnik Orła Białego w Rozniszewie, Pomnik upamiętniający powstańców z oddziału płk. Władysława Kononowicza w Anielinie, cmentarz wojenny w Grabowie nad Pilicą, cmentarz z I wojny światowej w Molendach, Szlak Garbackich Willi, Pomnik-Mauzoleum Legionistów w Żytkowicach.

Atrakcją turystyczną stanowi także Kozienicki Park Krajobrazowy. W parku żyje ponad 200 gatunków ptaków, np. orlik krzykliwy, puszczyk, gil, zimorodek, rybołów i rzadko spotykany bączek. Świat ssaków reprezentują: jeleni, łoś, dzik, bóbr i duża populacja popielicy. Siedlisko ma tam także kilkanaście gatunków nietoperzy oraz żółw błotny. Park jest ponadto miejscem, gdzie rośnie wiele gatunków roślin chronionych, na

przykład buławnik czerwony, przebiśnieg, storczyk, lilia złotogłów czy sasanka otwarta. Wiek najstarszych drzew, głównie sosen, szacuje się na 200-300 lat.

Turyści mają możliwość skorzystania z bogatej oferty gospodarstw agroturystycznych. Dla aktywnego wypoczynku można skorzystać ze spływów kajakowych organizowanych na rzece Radomce, Pilicy i Wiśle. Wypoczynek zapewnia również Jezioro Kozienickie oraz Jezioro „Czaple” w Sieciechowie, jak również kąpieliska w Garbatce-Letnisku i Janikowie. Do uprawiania sportów wodnych dostępna jest również kryta pływalnia w Kozienicach, w której odbywa się Grand Prix Puchar Polski w pływaniu. Na miłośników kolarstwa czekają wyścigi rowerowe m.in. Międzynarodowy Wyścig Kolarski „Dookoła Mazowsza” czy wyścig z cyklu Legia MTB Maraton. Rosnącą w siłę formą turystyki w powiecie kozienickim jest tzw. ekoturystyka. Od tradycyjnej turystyki różni się ona tym, iż turyści ją uprawiający zwracają szczególną uwagę na poszanowanie przyrody, ekosystemów przyrodniczych, którymi się poruszają.

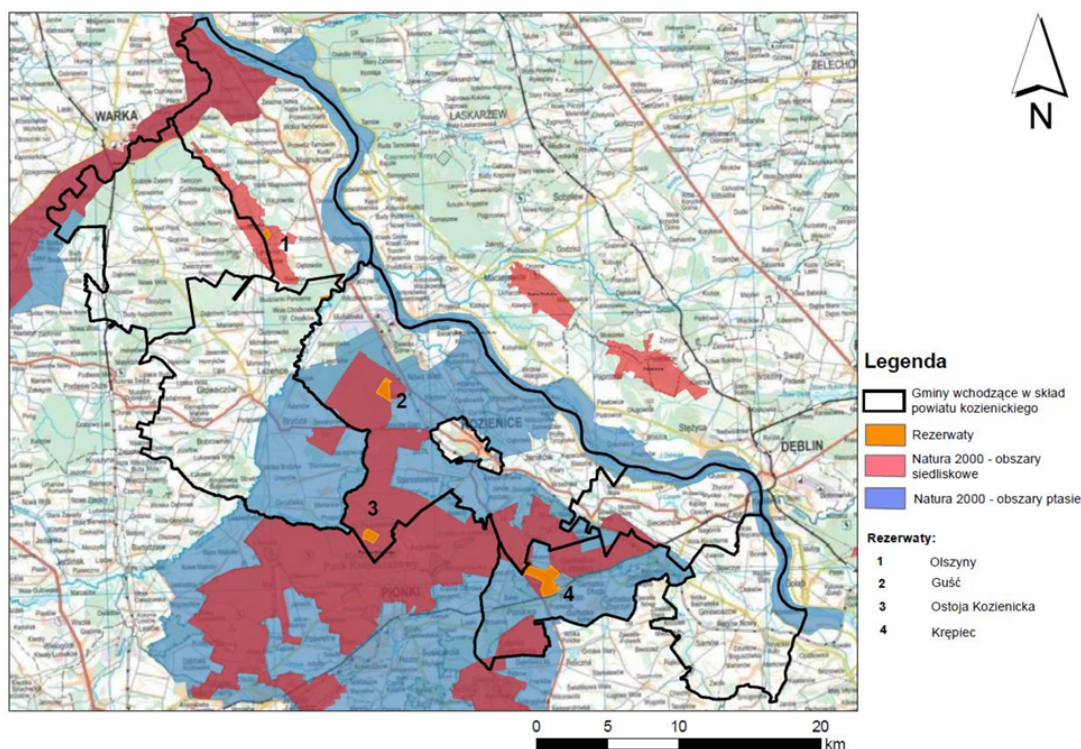
Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego liczba turystów odwiedzających powiat po okresie pandemii systematycznie wzrasta.

Wykres . Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności na terenie powiatu kozienickiego Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

Środowisko przyrodnicze oraz prawne formy ochrony przyrody

Obszar powiatu jest zróżnicowany pod względem ukształtowania powierzchni terenu. Pod względem fizyczno-geograficznym wchodzi w skład podprovincji Niziny Środkowopolskiej, makroregionu Niziny Środkowomazowieckiej, dwóch mezoregionów: Doliny Środkowej Wisły i Równiny Kozienickiej.

Obszar powiatu kozienickiego bogaty jest w unikalne walory przyrodnicze. Najważniejszym z nich jest Kozienicki Park Krajobrazowy, którego część powierzchni znajduje się w granicach powiatu kozienickiego. W celu ochrony przed zniszczeniem oraz stworzenia warunków dla rozwoju turystyki i wypoczynku wokół parku utworzono otulinę. Najcenniejsze elementy przyrody znajdują się na terenie rezerwatów, chronią one przed zniszczeniem i wyginięciem rzadkie okazy fauny i flory. Uzupełnieniem wielkoobszarowych form ochrony przyrody są użytki ekologiczne, przeważnie o charakterze łąk lub łąk oraz pomniki przyrody żywej. W systemie europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 na terenie powiatu oraz w jego sąsiedztwie są obszary o wysokich wartościach przyrodniczych, Puszcza Kozienicka oraz Dolina Środkowej Wisły. Kozienicki Park Krajobrazowy z urozmaiconym krajobrazem, kompleksami leśnymi i wodami, licznymi zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi zapewnia znakomite warunki do rozwoju turystyki i rekreacji. Możliwości dla rozwoju turystyki i wypoczynku stwarza także bezcenna przyrodniczo dolina Wisły i Pilicy oraz tereny przyległe do rzeki Radomki przepływającej przez gminy Głowaczów, Kozienice i Magnuszew.

Rysunek . Mapa form ochrony przyrody na terenie powiatu kozienickiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska

5.1.2.Zarys historii obszaru powiatu

Dzieje powiatu kozienickiego rozpoczynają się ponad 200 lat temu. Wcześniej, w 1807 r. za sprawą Napoleona Bonapartego doszło do utworzenia z części ziem polskich pod zaborami – Księstwa Warszawskiego. W 1809 r. dzięki zwycięskiej wojnie wojsk pod wodzą ks. Józefa Poniatowskiego z Austriakami do Księstwa przyłączono obszar III zaboru austriackiego, na którym znajdowały się również Kozienice. W Księstwie Warszawskim wprowadzono administrację na wzór francuski z departamentami zarządzanymi przez prefektów i powiatami, w których władzę sprawowali podprefekci. Decyzję o powstaniu powiatu kozienickiego wydał 17 kwietnia 1810 r. Fryderyk August – Książę Warszawski Król Saski, jednocześnie wnuk króla polskiego Augusta III Sasa – co miało uwiarygodnić jego władzę w nowoutworzonym państwie polskim.

Powiat kozienicki wszedł w skład departamentu radomskiego. Po raz pierwszy w historii Kozienice stały się stolicą powiatu ziemskiego, jednego z największych terytorialnie w departamencie radomskim. Na czele powiatu kozienickiego stał podprefekt, w latach istnienia Księstwa Warszawskiego był nim Paweł Puchała. Jego uprawnienia były zbliżone do uprawnień prefekta, podlegała mu administracja oraz policja porządkowa i polityczna. Z kompetencji wyłączono sprawy wojskowe i sądownictwo.

Terytorialnie powiat kozienicki obejmował ziemie graniczące na wschodzie z Wisłą, na północy z Pilicą, na zachodzie jego granice stanowiły zewnętrzne granice parafii Głowaczów, Jedlnia z Jastrzębią, Sucha i Zwoleń, na południu – Tczów, Kazanów i Janowiec nad Wisłą. Na jego terytorium znalazło się 11 miast: Kozienice, Zwoleń, Ryczywół, Granica, Magnuszew, Gniewoszew, Janowiec, Tczów, Kazanów, Sieciechów, Głowaczów. Taki podział utrzymał się do 1837 r.

Powiat czerpał przychody z podatku konsumpcyjnego, którego wysokość zależała od liczby mieszkańców oraz podatku czopowego.

Po klęsce Napoleona i likwidacji Księstwa Warszawskiego w 1815 r. powiat kozienicki znalazł się w Królestwie Polskim. Car Mikołaj I przywrócił podział na województwa, które dzieliły się na obwody. Dawny podział na powiaty miał od tej pory jedynie znaczenie pomocnicze – powiaty pełniły funkcje okręgów wyborczych dla sejmików i sądowych dla funkcjonujących w nim sądów pokoju. W wyniku tych zmian powstał obwód radomski w województwie sandomierskim, składający się z powiatu radomskiego i kozienickiego. W 1819 r. powiat kozienicki zamieszkiwało prawie 50 tys. osób.

Upadek powstania listopadowego wywołał zniesienie odrębności Królestwa Polskiego. Ukazem carskim z 1837 r. województwa przemianowano na gubernie, a w 1842 r. obwody na powiaty (ujezdy), powiaty zaś na okręgi (okrugi), ale te ostatnie tylko dla potrzeb sądowych. Od tej daty, aż do 1867 r. okręg kozienicki wchodził w skład powiatu radomskiego, powiat kozienicki nie istniał. W 1867 r. Królestwo Polskie podzielono na dziesięć guberni w tym radomską. W jej skład weszło siedem powiatów: sandomierski, opatowski, opoczyński, konecki, radomski oraz – najbardziej nas interesujący – kozienicki z siedzibą w Kozienicach.

Podczas I wojny światowej teren powiatu kozienickiego znalazł się pod okupacją austriacką. W 1915 r. gubernatorstwo lubelskie z ziemią kozienicką zostało podzielone na 27 obwodów, które w kwietniu 1917 r. przemianowano na powiaty. Okupacyjne wojska austriackie ostatecznie opuściły Kozienice na początku listopada 1918 r. Dla odrodzonej Rzeczypospolitej rozpoczął się czas wytężonej odbudowy naszego kraju. I choć właściwie do połowy 1922 r. nie była uregulowana sprawa granic Polski – jej ostatecznego podziału administracyjno-terytorialnego, to już w sierpniu 1919 r. na mocy ustawy tymczasowej o organizacji władz administracyjnych II instancji z 2 sierpnia 1919 roku z terenów byłego Królestwa Polskiego utworzono m.in. województwo kieleckie podzielone na 16 powiatów. Najbardziej wysuniętym na północ powiatem Kieleccyzny był powiat kozienicki.

Spontanicznie, na podwalinach dotychczasowych instytucji tworzących polską administrację terenową. Urzędy powiatowe, od 1919 roku przekształcone w starostwa, podlegały bezpośrednio Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.

Powiat kozienicki pod względem obszaru i liczby gmin nie zmienił się prawie w całym dwudziestolecu. W latach 30. składał się z gmin: Bobrowniki, Brzeźnica, Brzóza, Góra Puławska, Grabów nad Pilicą, Grabów nad Wisłą, Jedlnia, Kozienice, Mariampol, Oblasy, Pionki (utworzona w 1933 r.), Policzna, Rozniszew,

Sarnów, Sieciechów, Suskowola, Świerże Górne, Tczów, Trzebień oraz miasta na prawach gmin: Kozienice i Zwolen. Ciekawostką jest fakt, że były próby odłączenia z jego terytorium gminy Góra Puławska i części terenów z gminy Sarnów, tj. Gniewoszowa i okolic. W 1924 roku poseł na Sejm RP, Stefan Sołtyk wystąpił do ministra spraw wewnętrznych o utworzenie z części powiatu kozienickiego odrębnego powiatu zwoleńskiego. Były także próby wyłączenia z powiatu kozienickiego wsi Kraski Górne i Dolne oraz Antoniówki na rzecz powiatu garwolińskiego. Do zmian tych jednak nie doszło. Łączna powierzchnia powiatu wynosiła 1883 km², pod koniec lat 20. liczył 124 tys. mieszkańców, przez kolejne 20 lat liczba ta podnosiła się prawie o 1000 mieszkańców na rok, osiągając w drugiej połowie lat 30. liczbę ponad 145 tys. osób.

Do największych osiągnięć powiatu kozienickiego dwudziestolecia międzywojennego na leży zaliczyć: odbudowę po latach zaborów i I wojny światowej, budowę Państwowej Wytwórni Prochów i Materiałów Kruszących w Zagożdżonie-Pionkach, rozwój infrastruktury drogowej, rozwój systemu oświaty na poziomie powszechnym i średnim, zapobieżenie znacznym niepokojom społecznym, dobrą gospodarkę finansami komunalnymi.

Z chwilą napaści Niemców na Polskę agresorzy zaczęli wprowadzać swoje porządki. Dążyli do maksymalnego wykorzystania podbitego kraju. Początkowo okupanci nie wprowadzili zmian w podziale terytorialnym pozostawiając powiaty w przedwojennym stanie. Na stanowiska komisarycznych starostów – Landratów hitlerowcy wprowadzili niemieckich urzędników z odpowiednimi kwalifikacjami. W powiecie kozienickim stanowisko to obsadził dr Hempel, do pracy w administracji kierowano ludzi związanych z urzędami przed wojną, były przypadki podpisywania przez nich volkslisty i kolaboracji. 12 października 1939 r. utworzono Generalne Gubernatorstwo, które podzielono na 4 dystrykty w tym radomski. Na przełomie października i listopada dokonano zmian tymczasowych kierowników władz powiatowych – w Kozienicach dra Hempla zastąpił dr Derks, jednocześnie zakazano używania na tym stanowisku nazwy Landrat, zastępując je stanowiskiem Kreishauptmana – naczelnika powiatu akcentując tym odrębność administracyjną od rzeszy Niemieckiej. W lutym 1940 r. okupanci zlikwidowali powiat kozienicki, a ziemie dotychczas wchodzące w jego skład włączono do powiatu radomskiego – Kreis Radom. Zarządzał nim starosta powiatowy Kreishauptman Radom Land dr Eden. Zachowano dotychczasowe samorządy gmin. Burmistrzami miast i wójtami gmin byli zazwyczaj Niemcy bądź volksdeutsche.

Obok okupacyjnej administracji, na podbitych terenach Polacy stworzyli konspiracyjne Polskie Państwo Podziemne ze strukturami administracji cywilnej, sądowej i wojskowej. Całością pionu cywilnego kierowała Delegatura Rządu na Kraj podporządkowana rządowi RP na uchodźstwie. W warunkach okupacyjnych funkcję szefa administracji ogólnej pełnił powiatowy delegat rządu RP na uchodźstwie, który piastował naczelne kierownictwo i kontrolował pełnię spraw cywilnych w powiecie. Na czele delegatury powiatowej stał Józef Kołodziejek, a Piotr Ziarko „Perz” był kierownikiem służby informacyjno-propagandowej. Wysokie stanowisko zastępcy delegata wojewódzkiego sprawował Łukasz Kumor.

15 stycznia 1945 r. nastąpiło długo oczekiwane wyzwolenie spod okupacji hitlerowskiej. Powiat kozienicki doznał największych zniszczeń w skali województwa kieleckiego. W wyniku działań wojennych zburzonych zostało 24 953 zabudowań wiejskich (dla porównania w powiecie sandomierskim było to 16 802 budynki, w radomskim 9 637, a w jędrzejowskim – gdzie zniszczenia były stosunkowo najmniejsze – 1 017 zabudowań).

Na podstawie orientacyjnych danych Starostwo Powiatowe w Kozienicach oceniało jako pewne, że w gminach Grabów n/Wisłą, Góra Puławska, Oblasy, Trzebień, Mariampol i Grabów n/Pilicą zupełnie zniszczonych zostało od 93% do 95% budynków, inne wymagały gruntownych remontów. Pozostałe gminy też poniosły porażające straty. Jedyne dane z gmin Pionki i Suskowola nie wspominały o większych ubytkach materialnych.

Poza stratami w budynkach, inwentarzu i innych dobrach materialnych, najbardziej bolesne były straty w ludziach. Spis z początku 1949 r. podaje stan ludności powiatu kozienickiego w liczbie 119 612 osób. Powiat kozienicki o powierzchni 1 857 km² był trzecim pod względem powierzchni powiatem województwa kieleckiego, podzielony został na 21 gmin, w tym 19 wiejskich, 2 miasta o charakterze gminy miejskiej i 305 gromad. Poszczególne gminy to: Bobrowniki, Brzeźnica, Brzoza, Góra Puławska, Grabów n/Pilicą, Grabów n/Wisłą, Jedlnia, Kozienice, Mariampol, Oblasy, Pionki, Policzna, Rozniszew, Sarnów, Sieciechów, Suskowola, Świerże Górne, Tczów, Trzebień. Miasta: Kozienice, Zwolen.

Dekret PKWN z 21 sierpnia 1944 r. ustanawiał organy administracji ogólnej w postaci starostw ze starostami na czele i urzędów wojewódzkich, którymi kierowali wojewodowie. Kompetencje poszczególnych organów administracji państwowej normowała ustawa KRN z 11 września 1944 r.

o zadaniach rad narodowych, która to równocześnie podporządkowywała gminne, miejskie, powiatowe i wojewódzkie rady narodowe KRN oraz dekret PKWN z 23 listopada 1944 r.: „O organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego”, na podstawie którego przywrócono przedwojenne instytucje samorządowe. Ten podział istniał do marca 1950 r., kiedy to nastąpiła likwidacja samorządu terytorialnego. Teoretycznie na terenie powiatu najważniejsze funkcje administracyjne pełnił starosta. Jego pozycja, charakter sprawowania władzy i zakres kompetencji w głównej mierze wynikały z międzywojennego ustawodawstwa.

Pierwszym, powojennym starostą kozienickim został bezpartyjny, sympatyzujący z socjalistami mgr Konstanty Bulli mianowany dnia 19 stycznia 1945 r.

Ustawą z 20 marca 1950 r. w celu: (...) dalszego wzmocnienia Państwa Ludowego i przyspieszenia budowy socjalizmu w Polsce (...) zlikwidowano samorząd terytorialny w Polsce, jednocześnie likwidując starostwa powiatowe i funkcję starostów. Terenowymi organami władzy państwowej stały się gminne, miejskie, powiatowe i wojewódzkie rady narodowe podległe Krajowej Radzie Narodowej. Od tej chwili na czele powiatów stał Przewodniczący Prezydium Powiatowej Rady Narodowej.

Kolejne zmiany w podziale administracyjnym kraju nastąpiły podczas reformy z lat 1972–1975. Na mocy ustawy z 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, powstało 49 województw zlikwidowano pośredni szczebel administracyjny, czyli powiaty. W skład nowopowstałego województwa radomskiego weszły tereny byłego powiatu kozienickiego. Podstawowymi jednostkami administracji zostały miasta i gminy. Powiat kozienicki powrócił na mapy administracyjne Polski 1 stycznia 1999 r.

W latach 1945–1975 teren powiatu kozienickiego uległ znacznym zmianom w podziale administracyjnym i terytorialnym. W 1947 r. z gminy wiejskiej Maciejowice w powiecie garwolińskim przyłączono do gminy Świerże Górne gromady: Antoniówka, Pastewnik, Kraski. W 1949 r. zniesiono gminę Mariampol, a na jej miejsce utworzono gminę Głowaczów z siedzibą w Głowaczowie. W 1953 r. w miejsce dotychczasowych 19 utworzono 30 gmin wiejskich. W 1954 r. ustawą o reformie administracji wsi i podziale gromadzkich rad narodowych zastąpiono dotychczasowe gminy gromadami jako podstawowymi jednostkami podziału państwa. Zniesiono urząd sołtysa, powstały nowe powiaty i gromady. Na terenie powiatu kozienickiego zamiast dotychczasowych 30 gmin wiejskich utworzono 60 gromad. W tym samym roku z powiatu kozienickiego wyłączono na rzecz nowopowstałego powiatu zwoleńskiego: miasto Zwoleń i gromady Babin, Bartodzieje, Brzezinki Stare, Chechły, Czarnolas, Grabów nad Wisłą, Gródek Stary, Łągów, Ławeczko Nowe, Paciorkowa Wola, Policzna, Przyłek, Rudki, Sarnów, Sucha, Sycyna, Strykowice Górne, Tczów Średni, Zawada Stara. Na rzecz powiatu puławskiego wyłączono gromady: Janowiec, Góra Puławska, Trzcianki, Zarzecze, Bronowice. W 1959 r. z powiatu kozienickiego wyłączono na rzecz powiatu radomskiego wieś Kolonka i część terenów Nadleśnictwa Jedlnia. W 1961 r. gromady Dobieszyn i Boże przyłączono do powiatu białobrzeskiego, natomiast wsie leżące po prawej stronie Wisły: Kraski Dolne, Kraski Górne, Kraski Nowe, Pasternik, Antoniówka Świerżowska, Antoniówka Wilczkowska oraz Rybakówka włączono do powiatu garwolińskiego.

Kolejne zmiany były konsekwencją reform lat 1972–1975. Powiat kozienicki powiększono o sołectwa: Augustów, Budy Augustowskie, Dąbrówki, Helenów – dotychczasowy powiat białobrzeski, uszczuplono zaś na korzyść powiatu radomskiego o sołectwa: Lewaszówka, Nowe Mąkosy, Stare Mąkosy i część sołectwa Suskowola. W 1972 r. zlikwidowano gromady i powrócono do podziału na gminy. W uszczuplonym powiecie kozienickim utworzono gminy: Grabów nad Pilicą, Głowaczów, Magnuszew, Kozienice, Pionki, Garbatka, Gniewoszów, Sieciechów oraz gminy na prawach miast: Kozienice i Pionki. W 1975 r. zlikwidowano powiaty.

W 1999 r. przywrócono powiat kozienicki liczący 7 gmin: Kozienice, Garbatka-Letnisko, Głowaczów, Gniewoszów, Grabów nad Pilicą, Magnuszew i Sieciechów.

Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Poniżej przedstawiono najważniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie powiatu wyróżniające się w przestrzeni powiatu.

Obszary zabytkowe- układy urbanistyczne i ruralistyczne

Na terenie powiatu kozienickiego nie występują zabytkowe układy ruralistyczne i urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków, co nie oznacza że charakter takich układów nie został zachowany. Jednym z nich jest zachowany dość wyraźnie układ typowy dla małych miasteczek polskich w Sieciechowie. Pomimo nietrwałego materiału budowlanego jakim było drewno udało się do naszych czasów utrzymać rozplanowanie domów typu miejskiego, które znajdują się w najstarszej części układu przy rynku w miejscu średniowiecznego targowiska i w sąsiedztwie XVIII w. kościoła. Późniejsza część założenia miejskiego rozciąga się wzdłuż ulic 11 Listopada i Kozienickiej. Z zabytkowego układu zachowała się pewna ilość budynków z XIX w. i rozplanowany układ działek, na których późniejsze budynki zostały wzniesione zgodnie z tradycją budowlaną i wkomponowane w historyczną zabudowę nie zakłócając formy zabudowy zespołu urbanistycznego.

Dawny zabytkowy układ urbanistyczny z fragmentami zabudowy małomiasteczkowej, pierzejowej, kalenicowej, jednokondygnacyjnej został zachowany w Głowaczowie. Obejmuje on rejon rynku i przyległych ulic. Cechy charakterystycznego układu urbanistycznego zachowały się również w centralnej części Magnuszewa. Wokół owalnicy i zarysu średniowiecznego rynku usytuowany jest zespół kościelny z kościołem barokowym oraz budynek dawnego zajazdu. Natomiast z XIX wiekowej murowanej zabudowy małomiasteczkowej pierzejowej i kalenicowej z przejazdami bramnymi zachowały się pojedyncze budynki. Nadal jest w pełni czytelny układ przestrzenny zabudowy miasteczkowej Gniewoszowa ukształtowany w końcu XVII w. chociaż zachowana obecnie zabudowa przyrynkowa została znacznie przeobrażona przez przypadkowe prace modernizacyjne co przyczyniło się do wymiany substancji historycznej.

Warte uwagi układy urbanistyczne znajdziemy również w Magnuszewie i Ryczywole. W Magnuszewie zachował się układ średniowieczny z drewnianą zabudową wydłużonego rynku i głównej ulicy. Przy rynku znajdziemy również zabytkowe obiekty: kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, dzwonnica i ogród przykościelny, a także dawny zajazd/karczma. Z kolei układ w Ryczywole, koncentrujący się wokół rynku, na którym stoi zabytkowy kościół pw. św. Katarzyny z dzwonnica, jest przykładem translokowanej na pocz. XIX w. osady ze względu na zagrożenie podtopieniami Wisły. Układ ten jest elementem projektu urbanistycznego translokacji Ryczywołu z 1813 r.

Do ciekawych układów urbanistycznych należy również częściowo zachowany układ urbanistyczny Kozienic, który został uformowany po wielkim pożarze miasta w 1782 r. Z inicjatywy Stanisława Augusta Poniatowskiego architekt królewski Jan Kanty Fontana odbudował miasto według projektu zakładającego regularną zabudowę na planie prostokąta z obszernym rynkiem w centrum i szerokimi ulicami, którego główną oś wyznaczał pałac królewski.

Krajobraz kulturowy powiatu zdominowany jest obszarami wiejskimi, który w przeważającej części został ukształtowany w okresie oczynszowania i uwłaszczenia włościan w połowie XIX w., a także procesu kolonizacji. Przeważającym układem przestrzennym zabudowy wiejskiej były rzędówki i łańcuchówki, które na przestrzeni wieków, poprzez przekształcenie terenów rolnych i rozbudowę wsi nabrały cech zabudowy ulicówki lub wielodrożnej. Na terenie powiatu nie zachowały się wyraźne, jednolite układy ruralistyczne chociaż znamiona ciągłości zabudowy wiejskiej można zauważyć w wielu układach przestrzennych wsi.

Zachowanie i utrwalenie układów urbanistycznych i ruralistycznych jest ważnym elementem ciągłości krajobrazu kulturowego powiatu, który w okresie szybkich przemian gospodarczych ulega dynamicznym przeobrażeniom.

Fotografia . Fragment charakterystycznego krajobraz kulturowego powiatu

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Budownictwo wiejskie i willowe

Na terenie powiatu zabudowa wiejska zachowała się w szczątkowej formie. Są to obiekty z XIX i XX w. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać w nietrwałości materiału budowlanego jakim było przeważnie drewno, a także w dużej mierze w zniszczeniach wojennych. Cechą charakterystyczną budownictwo wiejskie jest przede wszystkim prostokątny plan zabudowy z dachem dwuspadowym, techniką wieńcową i zdobieniami otworów okiennych.

Po zweryfikowaniu gminnych ewidencji zabytków można zauważyć znaczny ubytek wcześniej zewidencjonowanych obiektów lub znaczące ich przekształcenie przez co zatraciły swoją wartość historyczną i zabytkową. W wyniku wymiany substancji mieszkaniowej część z nich uległa rozbiórce. Na terenach wsi poszczególnych gmin pozostały pojedyncze domy w większości drewniane, mniej murowanych. Wiele z nich jest w złym stanie technicznym, często utrudniającym lub wręcz uniemożliwiającym ich renowację i rewitalizację. Zachowanie i konserwacja pozostałych charakterystycznych form architektury wpłynęłaby z pewnością na podtrzymanie oryginalności krajobrazu kulturowego powiatu.

Jeszcze mniejszy zasób stanowią zachowane budynki gospodarcze i całe zagrody. Niestety nie istnieje już jedyna wpisana do rejestru zabytków zagroda z końca XIX w., obejmująca: dom drewniany, chlew, stodołę, spichrz i szopę. Znajdowała się ona w Wólce Tyrzyńskiej, jednak kolejne nieuzgadniane z konserwatorem remonty i działania wokół obiektu spowodowały, że stracił on całkowicie swój dawny wygląd.

Innym obiektem o podobnym charakterze, który jednak przetrwał do dziś – choć znajduje się w złym stanie wymagającym opieki jest spichlerz folwarczny w Brzózcie.

Fotografia . Widok na spichlerz folwarczny w Brzózcie, gm. Głowaczów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Na szczególną uwagę zasługuje zabudowa letniskowo-willowa na terenie Garbatki-Letnisko. Jej powstanie przypada na lata 1923-39, kiedy to rozpoczęto zabudowę na terenach leśnych osiedla im. Jana Kochanowskiego i kolonii letniskowej na północ od stacji kolejowej, która miała być kontynuacją rozpoczętej zabudowy z przełomu XIX/XX w. Powstałe wówczas wille i pensjonaty wkomponowane w leśne otoczenie zachowały w wielu przypadkach pierwotną formę architektoniczną. Najbardziej charakterystycznym typem tego budownictwa są wille: „Słoneczna”, „Willa Róż”, „Zofiówka”, „Marysia” i budynek dawnej leśniczówki z 1926 r. przy ul. Krasickiego, który został wpisany do rejestru zabytków wraz z otoczeniem w granicach działki 509/2. Specjalnie, by uwypuklić walory wymienionych obiektów powstał w Garbatce-Letnisku specjalny szlak turystyczny pn. „Szlak Garbackich willi – ludzie i miejsca”.

Budownictwo miejskie

Do czasów współczesnych zachowało się tylko kilka obiektów zabytkowych związanych z charakterem i funkcjonowaniem większego ośrodka miejskiego jakim były Kozienice. Poza wspomnianym już zespołem pałacowo-parkowym i obiektami sakralnymi do najcenniejszych obiektów należą: dom mieszkalny - willa przy ul. Kochanowskiego 20 z 1923 r., (nr rej.: 340/A z 10.04.1986); dom drewniany - dworek z połowy XIX w. przy ul. 1 Maja 10 (nr rej.: 531/A z 30.10.1992) i murowano-drewniane kramy kupieckie powstałe około 1820 r. (nr rej.246/A z 20.03 1984). Znaczną wartość historyczną i zabytkową przedstawiają charakterystyczne dla zabudowy miejskiej domy szczególnie przy ulicach: Batalionów Chłopskich, Lubelskiej, Kochanowskiego, Warszawskiej i Radomskiej.

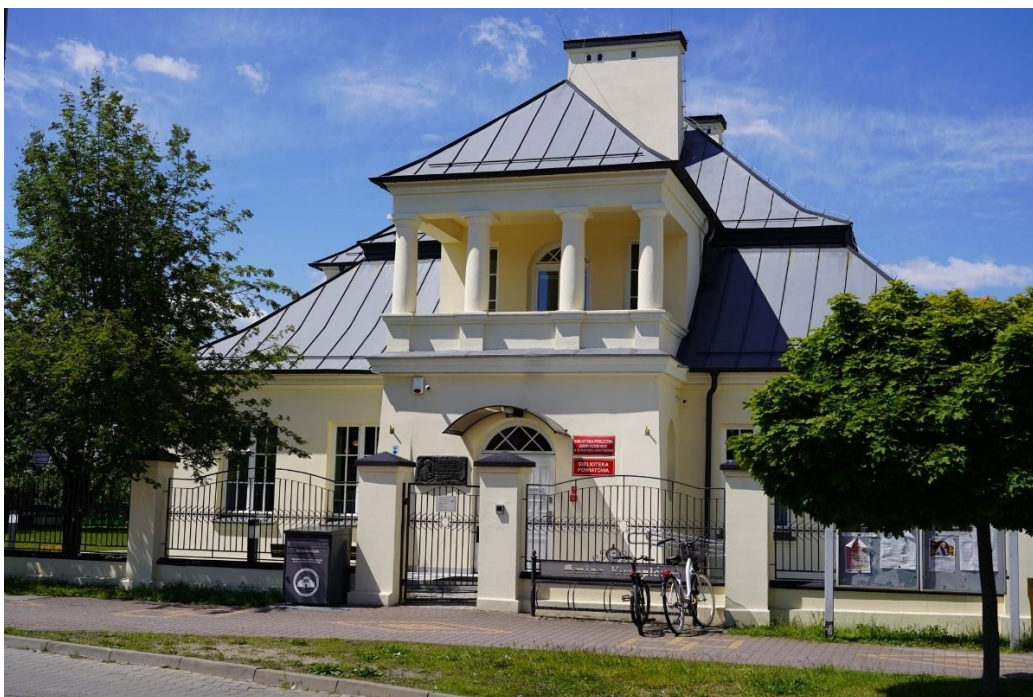
Fotografia . Drewniany budynek w stylu dworku mazowieckiego w Kozienicach (ob. przekształcony), gm. Kozienice

Źródło: Zasoby własne

Fotografia . Przykład budownictwa drewnianego w Kozienicach, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby własne

Fotografia . Willa Bezego w stylu modernizmu w Kozenicach, gm. Kozenice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozenicach

Zespoły pałacowo- parkowe i parki

Już z czasów średniowiecznych pochodzą informacje o właścicielach dóbr i ich siedzibach znajdujących się w granicach administracyjnych obecnego powiatu. Niestety z tego okresu do czasów obecnych nie zachowała się żadna z tych siedzib. Dopiero ukształtowanie się na przestrzeni XVII i XVIII w. struktury przestrzennej folwarku feudalno-pańszczyźnianego spowodowało wytworzenie zabudowy składającej się z dworu lub pałacu wraz z kompleksem zabudowy gospodarczej. W kluczowych wsiach lub miasteczkach o dogodnej komunikacji lokowano w miejscu eksponowanym siedzibę właściciela, która determinował w znacznym stopniu jej układ przestrzenny. W jego otoczeniu znajdowały się ogrody.

W późniejszym okresie ich miejsca zajęły urządzone parki o charakterze krajobrazowym. Stopień zachowania integralności zespołów jest różny. W niektórych miejscowościach nie zachowały się siedziby dawnych właścicieli ziemskich. I tak nie ocalały pałac Ożarowskich w Brzozie i pałacyk myśliwski w Wólce Brzozkiej oraz dwory Lewickich należące od 1930 r. do Seweryna Plewińskiego w Starym Regowie, jak i Komornickich w Grabowie nad Pilicą czy XIX-wieczny dwór (wcześniejszy pałac opata sieciechowskiego) w Janikowie. Pozostałością po nich są parki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

Do najcenniejszych zachowanych zespołów pałacowo-parkowych należy zespół w Kozenicach, który otrzymały lokację na prawie średzkim w 1326 r. i został włączony do dóbr królewskich. W 1775-78 trwały prace nad królewskim pałacem w stylu barokowym według projektu Franciszka Placidiego. Rozpoczęte prace przy pałacu kontynuował Jan Kanty Fontana, a także realizował projekt przypałacowego parku w stylu angielskim. W latach 1839-1865 dokonano na polecenie gen. Iwana Dehna gruntownego remontu pałacu, a w latach 1896-1900 obiekt przebudowano w stylu renesansu francuskiego wg Projektu Franciszka Arveufa. W czasie II wojny światowej Niemcy spalili i zdewastowali pałac i lewą oficynę. Centralna część pałacu została odbudowana w latach 1956-57 zachowując ocalałą tkankę zabytku, a zniszczoną oficynę zrekonstruowano w latach 90. W obrębie zespołu na uwagę zasługuje kolumna upamiętniająca narodziny w Kozenicach króla Zygmunta I Starego. Jest to najstarszy świecki pomnik polski wzniesiony zapewne w latach 1527-35. Odbudowany został w 1702 roku przez księcia Lubomirskiego. Na jego czterech marmurowych płytach inskrypcyjnych w języku łacińskim widnieje epigramat autorstwa arcybiskupa A. Krzyckiego oraz dwie płaskorzeźbione, komentowane tekstami wizerunki króla adorującego Ukrzyżowanego Chrystusa i Matki Bożej

z Dzieciątkiem. Pomnik ma u wierzchołka cztery marmurowe płyty. Na jednej frontowej, wyobrażona jest w płaskorzeźbie Męka Pańska, u której stóp klęczy postać królewska w koronie i ze złożonymi rękoma. We wrześniu 2014 r. pomnik został wpisany do rejestru MWKZ.

W 2024 roku zakończyła się rewitalizacja Zespołu Parkowo-Pałacowego w Kozienicach, która obejmowała m.in. zamianę asfaltu na kostkę granitową, renowację kolumn czy zagospodarowanie zieleni.

Fotografia . Zespół pałacowo – parkowy w Kozienicach, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Fotografia . Widok na pomnik upamiętniający narodziny w Kozienicach króla Zygmunta I Starego, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby własne

Drugi zespół pałacowo-parkowy zachował się w Trzebieńcu w gminie Magnuszew. Pałacyk wybudowali w XIX w. właściciele włości Zamoyscy według projektu hr. Platera w stylu eklektycznym, który był wyrazem ówczesnych trendów i mody architektonicznej. Obecny wygląd uzyskał po przebudowie dokonanej przez Stanisława hr. Zamoyskiego będącego od 1933 r. jego właścicielem. Przy pałacu znajduje się oficyna parkowa, w której w XVII w. istniał dwór myśliwski założony przez hr. Stanisława Herakliusza Lubomirskiego. Otoczenie pałacu tworzą zachowane pozostałości parku, a także pozostałości zabudowy folwarcznej.

Na uwagę zasługuje także zespół dworsko-parkowy w Boguszówce. W zabytkowym otoczeniu XIX-wiecznego parku dworskiego znajduje się dworek zbudowany w stylu klasycystycznym przez Wielopolskich, ówczesnych właścicieli włości. Ostatnim jego właścicielem w okresie przedwojennym był Seweryn Plewiński.

Architektura sakralna - kościoły, kaplice i zespoły klasztorne

Do najcenniejszych obiektów architektury i budownictwa sakralnego należą:

Brzeźnica (gm. Kozienice)

Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w obecnym kształcie pochodzi z lat 1911-37 i został wzniesiony staraniem ks. proboszcza Czesława Wasińskiego według projektu warszawskiego architekta Jarosława Wojciechowskiego. Usytuowana na wzgórzu świątynia zbudowana z czerwonej cegły jest ciekawym przykładem sakralnej architektury neoromańskiej. Składa się z szerokiej nawy, niższego i węższego prezbiterium, którego część pochodzi prawdopodobnie z XVIII w. Przestronne wnętrze świątyni o systemie filarowo-szkarpowym jest otynkowane z wnękami komunikującymi się z prostokątnymi przęsłami nawy, zamkniętym łukiem pełnym i arkadami. W budowlu występuje kilka rodzajów sklepień – kolebkowe (beczkowe) na gurtach, z lunetami w nawie. W prezbiterium, kruchtach, w gankach po boku krucht bocznych znajdziemy sklepienia krzyżowe. Pokrycie dachowe świątyni jest dosyć zróżnicowane. W zależności od położenia pokryte jest dwuspadowymi, trójspadowymi, pulpitowymi, stożkowymi lub półstożkowymi blaszanymi dachami i daszkami. Bryła świątyni jest masywna, a jej najwyższym elementem jest strzelista, czterokondygnacyjna, czworoboczna wieża z blachy miedzianej, nakryta czworobocznym hełmem, nad którym majestatycznie góruje krzyż. W latach 2013-2014 r. całe poszycie dachowe poddano gruntownej restauracji. Podczas prac konserwatorskich położono nowe poszycie dachowe z blachy cynkowo-tytanowej. W 2011 r. ochronę roztoczono również nad cmentarzem przykościelnym (okres XV-XVIII w.) w granicach obecnego ogrodzenia przy kościele w Brzeźnicy. Dzięki temu prawną ochronę uzyskał kościół i jego najbliższe otoczenie.

Fotografia . Kościół w Brzeźnicy, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Brzóza

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, został wzniesiony z fundacji Adama i Zofii ze Starzeńskich Ożarówskich i zbudowany według projektu arch. Ignacego Leopolda Essmanowskiego w latach 1854-1856 staraniem ks. Ignacego Millera. Nowy, murowany z cegły jednonawowy, halowy kościół w stylu neogotyckim o charakterystycznej i oryginalnej fasadzie został wzniesiony kilkaset metrów na północ od poprzedniej świątyni, która spłonęła w 1845 r. W roku 1866 bp Michał Józef Juszyński konsekrował kościół. W tym samym czasie przy kościele została wzniesiona na planie prostokąta, arkadowa, kryta dachem czterospadowym, z czterema wieżyczkami w narożach neogotycka dzwonnica. W wyniku walk w latach II wojny światowej, zwłaszcza na przyczółku magnuszewskim, świątynia została znacznie zniszczona i ograbiona. Kościół został odbudowany w latach 1944/45-48.

Pozostałością po spalonej w 1845 r. świątyni jest ocalały murowany skarbczyk dobudowany do niej w latach 1778-1794 z fundacji Piotra Alkantary Ożarówskiego. Obecnie dawny skarbczyk pełni funkcję kaplicy

pw. Królowej Różańca Świętego. W 2011 r. dokonano renowacji skarbczyka kapliczki. Budynek zlokalizowany przy ul. Radomskiej w Brzózcie został w 2012 r. wpisany do rejestru zabytków MWKZ.

Fotografia . Widok na Kościół w Brzózcie, gm. Głowaczów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Kozienice

Kościół pw. Świętego Krzyża

Świątynię budowano w latach 1868-1869. Kamień węgielny wmurowano 14.06.1868 r., a 24 października następnego roku biskup sandomierski ks. J. Juszyński konsekrował nowy kościół, który bez większych szkód przetrwał do dziś. Historia pokazuje, że jest to piąty, w przeszło 600-letnich dziejach, gmach kościoła pw. św. Krzyża w Kozienicach. Świątynne mury wzniesione są z cegły, obustronnie tynkowane na zaprawie wapiennej. Sklepienie deskowe przesłonięte jest płaskim stropem, wypełnionym drewnianymi kasetonami. Na podłodze ułożona w 1928 r. terakotowa posadzka. Dach jest drewniany, krokwiowy oparty na koronie muru, krokwie natomiast wzmocnione są drewnianymi słupami. Stolarka okienna i drzwiowa w całym kościele jest drewniana, a framugi i okiennice osadzone są w murach. Drzwi drewniane osadzone są na współczesnych zawiasach, schody zewnętrzne pokryte terakotą. Rzut kościoła usytuowany jest na planie prostokąta, trzynawowy, halowy. Kościół jest orientowany, prezbiterium zamknięte trójbocznie, jest trochę szersze od nawy głównej, z 2 zakrystiami, które mają oddzielne wejścia z zewnątrz. Od frontu świątynia ma wejście główne przez kruchtę, nad którą jest usytuowany chór i wieża kościelna. Dodatkowo są 2 wejścia boczne po prawej stronie ze schodami na chór i wieżę kościelną, a także po lewej stronie od wejścia głównego. Wysoka jednokondygnacyjna bryła budowli zakończona jest dwukondygnacyjną wieżą. Szeroka nawa główna jest nieznacznie wyższa od naw bocznych. Wnętrze podzielone jest na nawy dwoma rzędami arkad złożonych z 8 filarów, które podtrzymują sklepienie świątyni i charakterystyczny kasetonowy sufit wykonany w 1964 r. Nad łukiem tęczowym prezbiterium ścianę przyozdabia fresk przedstawiający Ostatnią Wieczerzę. Najpiękniejszymi elementami kościoła jest 5 rokokowych ołtarzy: ołtarz wielki i 4 boczne – rozmieszczone symetrycznie w nawach bocznych. Wystrój i wyposażenie niewiele zmieniło się od początku urzędowania świątyni. Do dziś nie zachował się pierwotny wystrój malarski świątyni, wykonany przez artystę malarza Zdzisława Jasińskiego w 1887 r. W latach 1926-1927 malowidła ściennie wykonali

Wereszczyński, Długosz, Kopiński i Bogucki. Współcześnie podziwiać możemy stonowane, pastelowe freski religijne namalowane przez urodzonego w Kozienicach, uznanego artystę-malarza Westwalewicza. Stanisława Nad kościelną polichromią pracował w latach 1963-1964, a przeprowadzona pod koniec 1996 r. jej renowacja zachowała kompozycje i układ malowideł.

W roku 2025 Rada Powiatu Kozienickiego udzieliła wsparcia finansowego w kwocie 1 040 816,33 zł Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętego Krzyża w Kozienicach w formie dotacji celowej w 2025 roku na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Na przyznaną dotację celową składają się: środki przyznane z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 1 000 000,00 zł oraz środki własne z budżetu Powiatu Kozienickiego na 2025 rok w wysokości 40 816,33 zł.

Fotografia . Widok na Kościół pw. Świętego Krzyża w Kozienicach, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Kaplica pw. św. Aleksandra w Kozienicach (gm. Kozienice)

Kaplica położona jest w pld.-wsch. części miasta, która pierwotnie stanowiła osobną osadę o nazwie Stara Wieś. Stoi przy ul. Lubelskiej 111. Jak podają dokumenty archiwalne, kaplica pw. św. Aleksandra zbudowana została w 1866 r. – ku czci cara Aleksandra II – jako dziękczynienie za uwłaszczenie chłopów w 1864 r. Kaplica jest niewielkim budynkiem. Jej wymiary to: dł. 7,5 m (z gankiem ok. 8,6 m), szer. 1,92 m. Kubatura 126 m³, powierzchnia użytkowa 36 m². Fundament i ściany kapliczki są murowane z cegły, ściany otynkowane z zaprawy cementowo-wapiennej, fundament od zewnątrz obłożony płytami piaskowcowymi. Budynek jest na planie prostokąta, zamknięty od strony wschodniej trójbocznie, od strony zachodniej z gankiem opartym na kolumnach. Bryła jest prostopadłościenna, średniej wysokości ściany nakryte niskim dwuspadowym dachem przechodzącym w trójspadowy, pokrytym gontem. Od frontu ganek kryje daszek dwuspadowy, również pokryty gontem. Do dziś istniejąca na fasadzie kaplicy płyta z wrytym łacińskim krzyżem ma trudny do odczytania napis, ze względu na zdrapane częściowo litery, ale wiadomo, że pierwotnie on brzmiał: „Na pamiątkę uwłaszczenia włościan Królestwa Polskiego w dn. 19 lutego/2 marca 1864 r. Wdzięczni włościanie gminy Kozienice wzniesli tę kaplicę”.

Fotografia . Kaplica pw. św. Aleksandra, gm. Kozenice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozenicach

Zespół klasztorny Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących w Kozenicach (gm. Kozenice)

Do zabytkowych obiektów sztuki sakralnej znajdujących się w GEZ Gminy Kozenice należy zespół klasztorny Franciszkanek od Cierpiących powstały na początku XX w. z inicjatywy siostry Kazimiery Gruszczyńskiej. Na rodzinnej posesji Matki Kazimiery powstał dom zakonny, a następnie dom nowicjatu, którego budowę ukończono w 1927 r. W skład zespołu przy ul. Konstytucji 3-go Maja wchodzi: kamienna figura św. Józefa, kaplica murowana i kościół pw. św. Józefa z 1915 r., murowany budynek ZOZ z 1914 r. i budynek gospodarczy z I i II ćw. XX w. oraz brama i mur klasztoru z lat 20. XX w. W obrębie zabudowań znajduje się kapliczka z figurą św. Franciszka z 1914 r. i figura Matki Boskiej z 1903 r. Obydwa obiekty są murowane.

Fotografia . Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Magnuszew (gm. Magnuszew)

Obecny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Magnuszewie został wzniesiony w latach 1786-87 w miejscu starego drewnianego, który uległ spaleni w 1778 r. Kościół jest murowany na fundamencie kamiennym, na planie wydłużonego prostokąta z zakrystią i skarbcem po obu stronach prezbiterium. Orientowany, halowy w stylu późnobarokowym. Budynek nakryty jest dachem o konstrukcji drewnianej wieżby dachowej krokwiowo-stolcowej przykrytej dachówką. Dwukondygnacyjna, reprezentacyjna fasada świątyni, zwieńczona jest szczytem trójkątnym o uskokowych profilach. Górna kondygnacja rozczłonkowana dwiema parami kolumn przyściennych ze spływami wolutowymi po bokach, zegarem w centralnej części i obrazem. Dolna kondygnacja rozczłonkowana także dwiema parami kolumn przyściennych. Po bokach znajdują się flankowane pilastrami wnęki z rzeźbami świętych. W centralnej części fasady umieszczono główne wejście do kościoła, nad którym usytuowano okno. Elewacje boczne zostały podzielone lizenami i pilastrami. Wnętrze rozczłonkowane pilastrami. Nad prezbiterium usytuowana jest sygnaturka. Wnętrze jest jednonawowe ze stropem drewnianym. W latach 1952-53 kościół został odnowiony po zniszczeniach wojennych, a w latach 1969-72 dokonano gruntownego remontu. W latach 1972-74 wstawiono witraże autorstwa Józefa Olszewskiego.

W skład zespołu kościelnego wchodzi dzwonnica wzniesiona w 1864 r. z fundacji Stanisława Zamoyskiego. Jest to budynek murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny i boniowany. Składa się z głównej wieży i dwóch niskich przybudówek. Budynek kryty jest dachami dwuspadowymi. Otwory okienne są zwieńczone dekoracyjnym łukiem ceglany. W drugiej kondygnacji dzwonnicy umieszczono otwory okienne biforialne.

Fotografia . Widok na Kościół w Magnuszewie, gm. Magnuszew

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Oleksów (gm. Gniewoszów)

Pierwotny kościół drewniany istniał w latach 1253-1326. Pod koniec tego okresu erygowano tu parafię. Obecny kościół pw. św. Stanisława Biskupa, fundacji ówczesnego proboszcza ks. Jana Sadkowskiego, zbudowany został w 1652 r. na planie krzyża greckiego z cegły i białego kamienia. Kościół jest budowlą orientowaną, z nawą sklepioną, prezbiterium, zakrystią i kaplicą. W 1858 r. został odrestaurowany przez

ówczesnego dziedzica hr. Działyńskiego, a w 1902 r. została dobudowana staraniem ks. Widuchowskiego zachodnia część nawy z chórem, zakrystia i kaplica św. Stanisława. Kościół został znacznie uszkodzony podczas I wojny światowej, a odbudowano go w 1921 r. staraniem ks. Józefa Mackiewicza i potem ks. Józefa Mączyńskiego. Gruntowna restauracja obiektu nastąpiła w latach 1990-1998, staraniem ks. Stanisława Sikorskiego.

Fotografia . Widok na Kościół w Oleksowie, gm. Gniezno

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Koźniewicach

Opactwo (gm. Sieciechów)

Na terenie dzisiejszej wsi Opactwo został lokowany jeden z najstarszych w Polsce klasztorów– opactwo benedyktynów. Obecnie zespół klasztorny należy do jednego z trzech „obiektów kultury materialnej o znaczeniu krajowym” w regionie radomskim. Po pożarze całego pierwotnego kompleksu w 1683 r. odbudowę nowego klasztoru według założenia i planów nieznanego autora zapoczątkował w 1739 r. opat Kurdwanowski. Budowę kontynuował opat Bułharewicz, a ukończył ją w 1767 r. opat Prokopowicz. Poświęcenia dokonał w 1780 r. biskup Lenczewski. Z tego okresu pochodzi większość zachowanych obiektów, w tym: kościół, który jest budowlą późnobarokową, zbudowaną na planie krzyża greckiego o krótszych ramionach transeptu, dawny przeorat (obecnie plebania) z herbem klasztoru nad drzwiami wejściowymi, sklepienia w większości kolebkowe lub kolebkowo-krzyżowe, część wschodnia z fragmentem ściany romańskiej i dawnego refektarza, sklepiona kolebkowo z lunetami i obok sala sklepiona kolebką krzyżową (obecnie zakrystia i mieszkania dla siostr), jak też dawny pałac opacki dobudowany pod koniec XVIII w. o charakterze klasycystycznym i dziedziniec przed klasztorem, w którego centrum stoi figura Matki Boskiej. Plac klasztorny ograniczony jest murem. Kościół poklasztorny posiada wewnątrz XVIII w. polichromie przedstawiające Bolesława Chrobrego i Sieciecha autorstwa Szymona Mańkowskiego.

Fotografia . Widok na Zespół klasztorny w Opactwie, gm. Sieciechów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Rozniszew (gm. Magnuszew)

Jednym z najlepszych przykładów neogotyckiego budownictwa sakralnego w dawnym województwie radomskim jest kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Rozniszewie wystawiony w latach 1880-85 według projektu arch. Edwarda Cichońskiego i Jana Hanza. Materiałem budowlanym jest cegła czerwona. Budowla jest trzynawowa, z dwiema strzelistymi wieżami i wraz z dzwonnica, ogrodzeniem i terenem placu przykościelnego stanowi zespół kościelny.

Fotografia . Widok na Kościół w Rozniszewie, gm. Rozniszew

Ryczywół (gm. Kozienice)

Początki parafii sięgają XIII w., a pierwotnie kościołem parafialnym był od 1390 r. kościół pw. św. Katarzyny. W 1782 r. ks. Dominik Kurowski postawił w starym Ryczywole murowaną świątynię, która ze względu na liczne wylewy Wisły i częstą niedostępność została rozebrana. Nową lokalizację wyznaczono w mieście przeniesionym na wyżej położone tereny. Kamień węgielny pod nowy, obecny kościół, zlokalizowany przy rynku na miejscu drewnianego kościółka z 1815 r., położono w 1875 r. Murowany z cegły obiekt w stylu neogotyckim został wzniesiony na przestrzeni 1876-84 r. Wewnątrz nawa główna jest wyższa od prezbiterium. Na froncie umieszczono wieżę upiększoną pięcioma wieżyczkami. Obok kościoła pobudowano wolnostojącą dzwonnice w kształcie frontowej wieży. Kościół uległ znacznemu zniszczeniu w 1944 r. Odbudowa ze zniszczeń wojennych nastąpiła dopiero w 1956 r. Każdy z powojennych proboszczów ryczywolskich starał się o wyposażenie, wystrój i odpowiednią kondycję świątyni. Staraniem ks. Antoniego Brodeckiego w 1975 r. rozpoczęto odrestaurowanie świątyni, która w 1990 r. została wpisana do rejestru zabytków. W latach 90. wielu remontów dokonał ówczesny proboszcz.

Fotografia . Widok na Kościół i dzwonnica Ryczywole, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Sieciechów (gm. Sieciechów)

W początkach XV w. zakonnicy benedyktyńscy wybudowali i uposażyli w Sieciechowie kościół pw. św. Wawrzyńca, który spłonął w 1707 r. W jego miejscu rozpoczęto w 1710 r. budowę nowego według projektu budowniczego Andrzeja Janowicza staraniem ks. Józefa Kurdwanowskiego. Zakończenie prac nastąpiło w 1779 r., konsekracji dokonał bp Jan Lenczewski w 1780 r. Kościół jest orientowany, zbudowany z kamienia i cegły. Jest budowlą jednonawową ze sklepieniem półokrągłym i zakrystią. Kościół nie posiada kaplic bocznych. Budowla jest utrzymana w stylu barokowym, chociaż linie architektoniczne mają cechy renesansowe. Obok kościoła usytuowana jest XIX-wieczna, wolnostojąca dzwonnica, w której znajdują się dwa zabytkowe dzwony; jeden gotycki z 1459, a drugi z 1869 r. Świątynia była restaurowana w 1972 r.

Fotografia . Widok na Kościół w Sieciechowie, gm. Sieciechów
Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Świerże Górne (gm. Kozienice)

Cennym i jedynym zabytkiem sztuki sakralnej po drewnianym kościele ufundowanym przez bp Michała Kunickiego w 1744 r. w Świerżach Górnych, a który uległ zniszczeniu w 1944 r. jest dzwonnica znajdująca się obok obecnej świątyni pw. św. Jakuba Apostoła. Jest to obiekt drewniany o konstrukcji słupowej, z łamanym dachem namiotowym, krytym gontem.

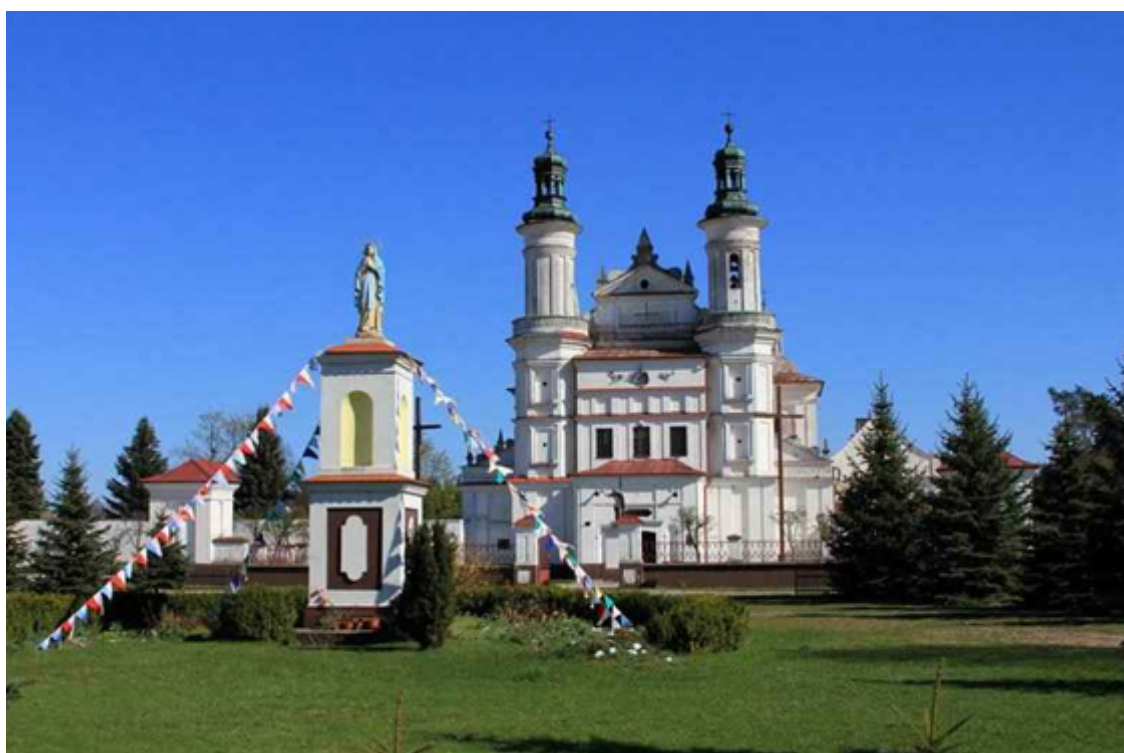
Fotografia . Widok na dzwonnice w Świerżach Górnych, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Wysokie Koło (gm. Gniewoszków)

Fundatorem obecnej świątyni w Wysokim Kole był właściciel okolicznych dóbr, kasztelan sandomierski i starosta zwoleński Stanisław Witowski. Budowa klasztoru trwała od 1637 roku i została zakończona

w 1681 roku przez kolejnego właściciela dóbr regowskich – hrabiego Jana Wielopolskiego, kanclerza wielkiego koronnego, przyjaciela i powinowatego króla Jana III Sobieskiego. Konsekracji kościoła wysokolskiego pw. NMP Królowej Różańca Świętego nazywanego także kościołem Św. Krzyża dokonał w maju 1694 r. bp sufragan krakowski Stanisław Szembek. Wraz z powstaniem kościoła wzniesiono zabudowania klasztorne dla sprowadzonych przez J. Wielopolskiego dominikanów, którzy przebywali tu od 1682 r. aż do kasaty zakonu w 1870 r. Budowla wykonana jest z cegły palonej i kamienia wapiennego. Ma kształt wydłużonego czworoboku z przedsionkiem i dwiema wysokimi wieżami od frontu oraz dwiema bocznymi kaplicami ozdobionymi kopułami. Całość utrzymana jest w stylu barokowym i renesansu włoskiego. Jest to kościół orientowany, trójnawowy, bazylikowy o nawach bocznych niższych, oddzielonych filarami od nawy środkowej i oryginalnie zakończonych piętrowo. Na parterze znajdują się zakrystia i skarbiec, rozmieszczone po dwóch stronach prezbiterium natomiast na piętrze usytuowano dwie kaplice, do których z naw bocznych prowadzą szerokie kamienne schody. Nad wejściem w górnej części nawy środkowej wznosi się okrągły chór z 16-głosowymi organami. Na ścianach zachowały się nieduże fragmenty barokowych polichromii, malowane epitafia oraz portrety fundatorów i zakonników. Pozostałością z dawnego XVII-wiecznego klasztoru jest południowe skrzydło, w którym obecnie mieści się plebania, z zachowanym układem cel i korytarzy.

Fotografia . Widok na kościół w Wysokim Kole, gm. Gniewoszków

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Cmentarze

Do najdawniejszych zabytkowych nekropoli należą cmentarze przykościelne. Najstarsze z nich, których pochodzenie określa się na XVI-XVIII w. znajdują się w granicach obecnych ogrodzeń przy kościołach parafialnych pw. św. Jana Chrzciciela w Magnuszewie i Najświętszego Serca Jezusa w Brzeźnicy. Dawne cmentarze stanowią również otoczenie kościołów w Sieciechowie i Rozniszewie, obiekty te ze względu na wysoką wartość zabytkową zostały wpisane do rejestru zabytków. Przykościelne cmentarze znajdziemy również w Wysokim Kole i Świerżach Górnych. Cmentarze parafialne, które zostały wpisane do rejestru zabytków znajdziemy również w Kozienicach i Głowaczowie. Znajdziemy na nich wiele okazów sztuki sepulkralnej datacją sięgające 1 poł. XIX w.

Z okresu powstania listopadowego i styczniowego zachowały się pojedyncze kwatery i mogiły powstańców poległych w bitwach na terenie powiatu. Znajdziemy je na cmentarzach parafialnych w Oleksowie, Głowaczowie, Rozniszewie. W Oleksowie znajduje się kwatera żołnierzy ppłk. Teodora Kalinkowskiego poległych w bitwie stoczonyj pod Gniewoszewem 9 sierpnia 1831 r. oraz kwatera powstańców styczniowych. W Głowaczowie w mogile powstańczej znajdziemy młodych powstańców poległych w bitwie

z wojskami carskimi w lutym 1864 r. pod Lipą. Przy mogile w latach 70. XX w. został postawiony pomnik. Interesującym miejscem jest także mogiła powstańców styczniowych poległych podczas bitwy pod Rozniszewem. Mogiła, nad którą góruje „Pomnik Orła Białego” znajduje się na cmentarzu parafialnym w Rozniszewie. Żadne z tych miejsc nie jest wpisane do rejestru zabytków. Oprócz wymienionych nekropoli, pochówki powstańców styczniowych znajdziemy również na cmentarzu parafialnym w Kozienicach i Wysokim Kole.

Pozostałością po burzliwych latach I wojny światowej na obszarach obecnego powiatu kozienickiego są licznie zachowane cmentarze wojenne. Większość z nich pochodzi z okresu operacji dęblińsko-warszawskiej w październiku 1914 r. i walk frontowych latem 1915 r. Na cmentarzach tych spoczywają żołnierze austro-węgierscy, niemieccy i rosyjscy. Wśród nich pochowani są również Polacy wcieleni do armii zaborczych.

Rozmieszczenie ich odpowiada linii frontowej co sprawiło, że na terenie każdej gminy znajduje się przynajmniej jeden z 17 zlokalizowanych obiektów. Najwięcej z nich znajduje się na terenie gmin Kozienice i Garbatka-Letnisko. Dotychczas tylko dwa cmentarze zostały wpisane do rejestru zabytków: w Grabowie nad Pilicą i Świerżach Górnych. Pozostałe znajdują się w Gminnych Ewidencjach Zabytków, chociaż niektóre z nich ze względu na daleko posuniętą degradację i trudności w lokalizacji nie zostały nią objęte.

Fotografia . Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Grabowie nad Pilicą

Źródło: Zasoby własne

Z tego samego okresu pochodzi cmentarz-mauzoleum polskich legionistów w Żytkowicach poległych w bitwie pod Laskami i Anielinem w 1914 r. oraz kwatera wojenna z mogiłami legionistów na cmentarzu parafialnym w Kozienicach.

Na terenie powiatu kozienickiego znajdziemy również cmentarze i pochówki ewangelickie. Związane one są ze zjawiskiem niemieckiego osadnictwa, występującego na powiślu kozienickim w XVIII i XIX w. Teren powiśla był najdalej na południe wysuniętym przyczółkiem kolonizacji nadwiślanej osadników niemieckich nazywanych przez lokalną ludność rdzenną ołędrami. Najlepiej zachowanym jest cmentarz ewangelicko-augsburski w Chinowie, który został wpisany do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W ewidencji zabytków Gminy Sieciechów znajduje się cmentarz ewangelicki w Słowikach Nowych (chodzi tu jednak zapewne o cmentarz z I wojny światowej, na którym faktycznie są pochowani m.in. niemieccy żołnierze - ewangelicy). Ponadto w gminnej ewidencji zabytków Gminy Kozienice znajduje się cmentarz ewangelicki w Holendrach Piotrkowskich, zaś od 2015 r. ujęty tam został również cmentarz leżący na terenie Kozienic tzw. „Śmigiel”, przy ul. Lubelskiej. Nie znajdziemy już śladów po cmentarzu ewangelickim dawniej istniejącym za cmentarzem katolickim w Magnuszewie.

Fotografia . Widok na cmentarz ewangelicki w Chinowie, gm. Kozenice.

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozenicach.

Osadnictwo żydowskie na terenie powiatu było zauważalne już od XVII w. Od tego czasu w różnych miejscowościach powiatu kozienickiego z różnym natężeniem rozwijały się społeczności żydowskie miast i wsi powiatu. W okresie międzywojennym ludność pochodzenia żydowskiego stanowiła prawie 10% populacji powiatu, a w wielu miejscowościach stanowiła około połowę lub nawet przewyższała liczebnie ludność rdzennie polską. Zagłada ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej sprawiła, że o jej obecności na tym terenie świadczy niewiele zachowanych śladów. Materialnymi świadectwami po ludności żydowskiej są głównie pozostałości po cmentarzach kirkutach. Najstarszym i najlepiej zachowanym obiektem zabytkowym jest cmentarz żydowski w Kozenicach, założony około 1630 r. Według aktualnych danych kirkut położony jest na działce 3704/18, o powierzchni 59 583 m². Obiekt

w obecnej chwili to charakterystyczne wzgórze, porośnięte sosnami z fragmentami nagrobków i nielicznymi śladami po murowanych grobowcach. Na kirkucie znajduje się ohel cadyka Izraela Hopsztajna. Ohel jest jednym z dominantów cmentarza otaczany specjalną czcią współwyznawców. Jest to grobowiec (dom) cadyka, Magida z Kozenic. Wewnątrz grobowca znajduje się kilka współczesnych macew i mniejszych tablic epitafijnych. Cały teren jest ogrodzony. Obiekt został wpisany do rejestru zabytków.

Fotografia . Widok na ochel oraz jego wnętrze – kirkut w Kozienicach, gm. Kozienice.

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach.

Z XVII w. pochodzi również kirkut w Głowaczowie. Zniszczony i zdewastowany w czasie II wojny światowej nie posiada macew. Teren jednak jest ogrodzony. Niewiele pozostało także z cmentarzy w Magnuszewie i Ryczywole, gdzie nawet zarys terenu, na którym istniały jest nieczytelny. Pozostałości po cmentarzach żydowskich znajdziemy również na terenie Gniewoszowa i byłej miejscowości Granica – obecnie włączonej do Gniewoszowa. Funkcjonujące tam społeczności żydowskie miały swoje miejsca pochówku. Po II wojnie światowej ciężko było szukać śladów po tych miejscach. Dopiero 30 października 2014 roku Naczelny Rabin Polski Michael Schudrich, Ambasadorka Izraela Anna Azari oraz Aneta Friedman z Fundacji Koret upamiętnili dawny cmentarz żydowski w Gniewoszowie, zniszczony przez Niemców podczas drugiej wojny światowej. Został on na nowo otoczony murem, zbudowano bramę, ustawiono tablicę informacyjną. Cmentarz to właściwie pole z krótko przyciętą trawą.

Na uwagę zasługują specyficzne nekropolie jakimi są cmentarze choleryczne powstałe w czasie panujących epidemii, których ofiary były chowane w wyznaczonych miejscach, często w zbiorowych mogiłach. Jednym z zachowanych jest cmentarz choleryczny w Bąkowcu utworzony w 1874 r. z powodu epidemii cholery, jaka nawiedziła mieszkańców parafii Sieciechów w 1873 r. Jedyny ślad po cmentarzu stanowi kapliczka murowana zwieńczona krzyżem metalowym. Na cokole umieszczony jest napis: Włościanie z wioski Wola Klasztorna i Zalesie własnym kosztem wystawili tę figurę w dniu (nieczytelne) szer 1874 na cmentarzu cholerycznym na podziękowanie Bogu miłosiernemu za oddalenie cholery jaka w 1873 r. grasowała w parafii Sieciechów. Pod cokolem znajduje się figura przedstawiająca czaszkę ze skrzyżowanymi piszczelami. Całość umieszczona jest na podstawie betonowej w kształcie kwadratu. Wysokość kapliczki wynosi 192 cm, a krzyża metalowego 80 cm. Stan zachowania obiektu wymaga podjęcia działań konserwatorskich i renowacyjnych. Natomiast pozostałością po cmentarzu cholerycznym znajdującym się w Sieciechowie jest pamiątkowy pomnik.

Inny cmentarz choleryczny znaleźć można na terenie gminy Kozienice - leży na terenie Nowin/Aleksandrówki. Jest to tzw. „Cholerna Górka”, gdzie znajduje się również cmentarz wojenny z I wojny światowej. Stojący tam krzyż i kopiec są świadectwem po zbiorowej mogile ludzi grzebanych w tym miejscu w czasach zarazy, która wybuchła pod koniec XIX stulecia.

Fotografia . Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Aleksandrówce, gm. Kozienice.

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach.

Kapliczki przydrożne, krzyże

Na terenie powiatu występuje wiele kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. Obiekty tego typu są rozpowszechnionym elementem krajobrazu nie tylko regionu radomskiego, ale i przeważającej części kraju. Ich ustawianie wiązało się z lokalną tradycją oraz religijnym, duchowym doświadczeniem fundatorów katolickich. Powstawały na pamiątkę ważnych wydarzeń historycznych, sytuacji rodzinnych, z obawy przed chorobami czy wojnami. Miały charakter dziękczynny, suplikacyjny, a nawet odstrasżający. Najczęściej wybierano lokalizację w pobliżu świątyń, przy skrzyżowaniach, przy wjeździe do wsi, mostach, a bardziej osobiste przed domami.

W gminnych ewidencjach zabytków powiatu znajduje się ponad 100 zabytkowych kapliczek i figur. Najczęściej są to obiekty murowane o charakterze słupowym i postumentowym, zakończone figurą lub krzyżem z podziałem na kilka kondygnacji. Na frontowej ścianie przeważnie umieszczone są napisy. Niektóre z nich posiadają zdobione boki. Najstarsze z nich pochodzą z 2 połowy XIX w. Tylko nieliczne są wcześniejszego pochodzenia. Jednak większość z nich powstała na przełomie wieków XIX i XX lub w pierwszych dekadach XX w. i nosi charakter maryjny lub na chwałę Bogu. Do najstarszych należy kapliczka w Boguszówce z 1847 r., a w gminie Kozienice kapliczki w Dąbrówkach „z ofiar włościan z Dąbrówek 1877 r.” i Holendrach „Boże błogosław nam 1872”.

Pomimo położenia powiatu w widłach Wisły i Pilicy i ciągłego zagrożenia powodziowego, wśród zachowanych kapliczek tylko cztery z nich poświęcone są św. Janowi Nepomucenowi, który jest patronem chroniącym m.in. przed powodziami, wzburzonymi wodami, zalewami pola i zasiewów jak i suszą, a także patronem mostów i przepraw.

Fotografia . Figura przydrożna wyobrażająca św. Jana Nepomucena wykonana z piaskowca w Regowie Nowym, gm. Gnievoszów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Najstarsza z nich znajduje się w Magnuszewie. Okazała kamienna figura, pochodząca z 2. połowy XVIII w., umieszczona na skomplikowanym kilkuczłonowym baniastym cokole ujęła postać Jana Nepomucena w niewielkim kontrapoście w birecie, z krzyżem i palmą. Z tego samego okresu pochodzi figura Jana Nepomucena wpisana do rejestru zabytków, znajdująca się na polach pomiędzy Wysokim Kołem i Regowem Nowym. Figura kamienna w kontrapoście z umieszczonymi w dłoniach krzyżem i lilią ustawiona jest na masywnym ceglany cokoł z wnęką. W Brzósie na rozstaju dróg do Głowaczowa i Ryczywołu znajduje się kamienna figura świętego w statycznej postaci z krzyżem, ustawiona na prostopadłościennym cokole. Obiekt powstał około 1860 r. W Zagrobach w gminie Magnuszew przy końcu wsi stoi murowana klasycystyczna, słupowa kapliczka w kształcie kolumny o okrągłym trzonie i kwadratowej głowicy wzniesiona na kwadratowej bazie. Na głowicy umieszczono nadbudowę, której frontowa i boczne ściany tworzą ślepią arkadę. Całość przykrywa dach namiotowy z umieszczonym

w szczycie żelaznym krzyżem, z pasyjką nakrytą daszkiem. W kolumnie w niewielkiej niszy, półkoliście przesklepionej, umieszczono drewnianą figurę św. Jana Nepomucena.

Na szczególną uwagę, ze względu na unikatową formę i wartość kulturową, zasługuje drzewo pożegnalne „Choica” we wsi Stanisławice pod Kozienicami. Jest to bodajże jedyny pomnik sosny kapliczki w Polsce usytuowany przy drodze, którą każdy mieszkaniec pokonywał po raz ostatni na kozienicki cmentarz. Obecnie zachowana część pnia z pasyjką pozostaje w formie pomnika.

Fotografia . „Choica” w Stanisławicach, gm. Kozienice

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

W zasobach ewidencji gminnych znajduje się ponad 30 krzyży przydrożnych. Ich dokładne pochodzenie jest często trudne do ustalenia. Do najstarszych z nich należy krzyż powstańczy z 1863 r. w pobliżu Molend i krzyż z 1888 r. znajdujący się w Głowaczowie, ale większość pochodzi z początków XX w. Wiele z nich ustawiana w pierwotnym miejscu została wykonana w późniejszym okresie.

Miejsca pamięci

Bogata przeszłość historyczna powiatu kozienickiego pozostawiła liczne ślady związane z ważnymi wydarzeniami z przeszłości, których miejsca zostały zaznaczone w różnej formie. Do najważniejszych z nich należy Skansen Bojowy I Armii Wojska Polskiego w Mniszewie. Znajduje się przy szosie nr 79 Warszawa-Kozienice, udostępniony jest do zwiedzania. Jest to miejsce dawnych pozycji obronnych z sierpnia 1944 roku, kiedy to rozgrywały się boje o przyczółek warecko-magnuszewski. W skansenie na stanowiskach obronnych ustawiono oryginalne uzbrojenie z pola walki: czołgi, działa przeciwpancerne, amfibie, wyrzutnie pocisków typu „Katiusza”.

W Studziankach Pancernych znajduje się Pomnik-Mauzoleum upamiętniający bitwę o Studzianki z sierpnia 1944 r. na przyczółku warecko-magnuszewskim oraz mogiła zbiorowa. Rokrocznie na terenie mauzoleum odbywają się duże uroczystości patriotyczno-wojskowe upamiętniające walki na przyczółku.

Fotografia . Studzianki Pancerne - Pomnik Mauzoleum, gm. Głowaczów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach.

Z tym samym okresem związany jest Kurhan Okurzałego w Zajezierzu usytuowany na lewym brzegu Wisły, ok. 0,5 km od zachodniego przyczółka mostu dęblńskiego. Jest on poświęcony żołnierzom 1. Armii Wojska Polskiego gen. Berlinga, którzy na przełomie lipca i sierpnia 1944 r. utrzymywali przez kilka dni przyczółek na lewym brzegu Wisły pod Głuszcem i Zajezierzem. W zaciętych walkach zginęło wtedy kilkuset Polaków, wśród nich kapral Michał Okurzały, który wykazał się niebywałą odwagą. Pomnik na szczycie kurhanu odsłonięto w 1969 r. Pomniki upamiętniające walki w końcowym okresie II wojny światowej na terenie powiatu kozienickiego znajdziemy ponadto w Czerwonce i Zakrzewie.

Z okresem II wojny światowej – walkami na przyczółku warecko-magnuszewskim, wojną obronną z września 1939 r. związana jest kwatera wojenna i Pomnik Orła Białego na cmentarzu w Magnuszewie. Znajdują się tam pochówki żołnierzy 1 Armii Wojska Polskiego z 1944 r. oraz żołnierzy 13, 19 i 20 Dywizji Piechoty, jak również Wileńskiej Brygady Kawalerii. Na skraju lasu i pól w Matyldzinie znajdziemy pomnik z mogiłą żołnierzy 76 pułku piechoty i 29 pułku artylerii lekkiej. Na cmentarzu parafialnym w Głowaczowie znajduje się kwatera wojenna z mogiłami żołnierzy września 1939 roku i żołnierzy poległych na przyczółku warecko-magnuszewskim w 1944 roku. Ponadto żołnierskie mogiły i pomniki, miejsca pamięci narodowej upamiętniające drugowojenne walki odnajdziemy na cmentarzach parafialnych w: Kozienicach, Grabowie nad Pilicą, Brzózcie, Brzeźnicy, Ryczywole, Garbatce-Letnisko, Oleksowie. Dwa miejsca – w Chodkowie i Łaszówce upamiętniają walki oddziału mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” z Niemcami. Dwa związane są z walkami 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich i innych jednostek, w: Basinowie i Czterech Kopcach.

Świadectwem tragicznych wydarzeń narodu polskiego z okresu okupacji niemieckiej w okresie II wojny światowej są miejsca pamięci zbiorowych egzekucji, pacyfikacji czy walk patriotycznego podziemia z okupantem. Jednym z nich jest pomnik ku czci zamordowanych 54 mieszkańców wsi Cecylówka w dniu 13 września 1939 r.

W Głowaczowie na rynku przy Urzędzie Miasta i Gminy znajduje się obelisk upamiętniający żołnierzy i mieszkańców Głowaczowa poległych podczas II wojny światowej. Ofiary pacyfikacji Garbatki-Letnisko w 1942 r. i Kępic w 1943 r. upamiętniają pomniki: „Ku czci ofiar Oświęcimia” powstały w 1969 r. i „Bojownikom o niepodległość, żołnierzom BCH i AK” z Gminy Sieciechów oraz upamiętnienie pacyfikacji wsi Kępice 12-XI-1943. W Molendach w miejscu stoczonej w kwietniu 1944 r. największej partyzanckiej

bitwy w powiecie kozienickim pomiędzy oddziałami AK i BCh a wojskami niemieckimi znajduje się cmentarz z pomnikiem poświęcony poległym partyzantom. Podobny obiekt znajduje się w kozienickim parku w miejscu stracenia żołnierzy BCh z oddziału dywersyjnego „Bilofa” Bolesława Krakowiaka w dniu 28 maja 1943 r.

Mogiły i miejsca pamięci narodowej poświęcone walczącym, poległym i zamordowanym żołnierzom, partyzantom polskim oraz ludności cywilnej znajdują się również w: Kociołkach pomnik-mogiła por. Michała Gumińskiego „Cezara”, Kozienicach – tablice memoratywne w kościele pw. św. Krzyża, pomnik upamiętniający społeczność żydowską Kozienic, wymordowaną przez Niemców, Janikowie – pomnik zamordowanych i wywiezionych do obozów i na roboty przymusowe mieszkańców Janikowa, tablica upamiętniającego włoskiego oficera, członka oddziału BCh Francesco Manciniego „Franco”, Ryczywole – pomnik na rynku, Brzustowie – pomnik Benedykta Drózdza „Dzika” - „Żołnierza Wyklętego”, Garbatce-Letnisko – pomniki: Katyński, Ku Czci Pomordowanych Mieszkańców Molend, Ku Czci Ofiar Oświęcimia, Grabowie nad Pilicą – pomnik upamiętniający zrzut cichociemnych w kwietniu 1944 r., Zajezerze – pomnik 28 Pułku Artylerii Lekkiej, Stanisławice – pomnik przy kościele upamiętniający represje w stosunku do mieszkańców, Dziecinowie – krzyż upamiętniający bombardowania lotnictwa niemieckiego wobec ludności cywilnej, Czerwonce pomnik upamiętniający pomordowanych mieszkańców gminy Grabów nad Pilicą podczas II wojny światowej.

Działania zbrojne okresu powstania styczniowego 1863-1864 upamiętnia pomnik w Anielinie w kształcie stylizowanego betonowego białego miecza. Zlokalizowany jest na leśnym wzgórzu w części Anielina nazywanego kiedyś Kępą Rozniszewską. Poświęcony jest powstańcom styczniowym walczącym pod dowództwem płk. Władysława Kononowicza. W pobliżu wsi Lipa przy polnej drodze do Helenowa znajduje się pomnik upamiętniający bitwę oddziału powstańczego „Dzieci Warszawskich” toczoną pod dowództwem por. Pawła Gąsowskiego 15 II 1864 r. z wojskami carskimi. Obok drewnianego krzyża postawionego w 1914 r., w 1961 r. wzniesiono pomnik wykonany z dwóch głazów granitowych, położonych na sobie. Górny głaz zwieńczony jest piką i dwoma kosami ustawionymi na sztorc.

Na terenie cmentarza parafialnego w Rozniszewie znajduje się pomnik (obelisk) Orła Białego upamiętniający walkę powstańców styczniowych na tych terenach. W miejscowości tej znajduje się także kopiec, usypany w 1917 roku, upamiętniający setną rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Drugim tego typu obiektem jest usypany w Głowaczowie przez lokalną społeczność kopiec z górującym na nim krzyżem ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego. Zabytkowy obiekt, usytuowany niedaleko Radomki na polance, powstał po śmierci Marszałka w 1935 r. i jest jednym z siedmiu istniejących w Polsce kopców Józefa Piłsudskiego.

Budownictwo fortyfikacyjne

Na terenie powiatu znajdują się zabytki sztuki fortyfikacyjnej wchodzące w skład dawnej Twierdzy Dęblińskiej należącej do najbardziej charakterystycznych XIX-wiecznych obiektów obronnych. Impulsem do jej budowy były wydarzenia powstania listopadowego. Prace nad budową głównego obiektu cytadeli na prawym brzegu Wisły rozpoczęto w 1837 r. z inicjatywy Iwana Paskiewicza. Głównym projektantem i budowniczym był gen. Iwan Dehn, a roboty budowlane prowadzone były pod kierunkiem ppłk inż. Rydzewskiego. W 1847 r. ukończono budowę cytadeli, a na lewym brzegu powstał samodzielny fort, znany pod nazwą fortu Gorczakowa.

Pod koniec lat 70. XIX wieku, na wniosek generała Todtlebena, postanowiono twierdzę zmodernizować na obóz warowny przez wzmocnienie go wysuniętymi do przodu siedmioma fortami, z czego cztery zlokalizowano na prawym brzegu Wisły na terenie obecnego powiatu kozienickiego, zaś pozostałe trzy na brzegu lewym. Roboty rozpoczęto w 1878 r. Wszystkie forty zbudowano na planie pięcioboku, wszystkie też miały zbliżoną do siebie wielkość i warunki artyleryjskie. Zasadnicze parametry fortów oparte zostały o doświadczenia wojny rosyjsko-tureckiej w latach 1877-78. Każdy obiekt posiadał dwa wały: niski dla piechoty i za nim wysoki dla artylerii. Murowane oskarpowanie ukryte było w fosie bronionej kaponierami skarpowymi; w każdym forcie znajdowały się też koszary szyjowe dla załogi oraz magazyny.

Obecnie zachowały się trzy pozostałości po trzech lewobrzeżnych fortach:

- 1) Fort nr V - Borek - w pobliżu wsi Borek w gminie Gniewoszków, fort ten figuruje jako zabytek w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 2) Fort nr VI - Nagórnik - wybudowany w latach 1885-87 na terenie wsi Nagórnik w gminie Sieciechów; był fortem najbardziej wysuniętym na zachód. Znany również pod nazwą Fortu Wannowskiego

od nazwiska byłego ministra wojny Rosji, Wannowskiego, autora planów obronnych imperium rosyjskiego pod koniec XIX w. lub fortem Bema,

- 3) Fort nr VII - Głusiec - wybudowany w latach 1883-84, położony między wsiami Głusiec a nieistniejącą już wsią Piwonia (obecnie Przewóz).

Fotografia . Fort Borek w Borku, gm. Gniewosów

Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Obiekty poprzemysłowe i użyteczności publicznej

Pozostałością po wcześniejszych formach działalności gospodarczej i wytwórczej są zachowane obiekty przemysłowe. Z licznych występujących na tym obszarze wiatraków nie zachował się do tej pory żaden. Również i młyny wodne, będące dawniej charakterystycznymi obiektami lokalnego krajobrazu praktycznie nie istnieją. W 2015 r. spłonął drewniany młyn z końca XIX w. w Janikowie. Na terenie gminy Kozienice istnieje murowany budynek po młynie z końca XIX w. przy zbiorniku retencyjnym na Zagożdżonce tzw. Stary Młyn. W Trzebieniu zachował się zabytkowy budynek gorzelnii, a na terenie Kozienic znajduje się drewniany budynek hamerni – walcowni, głównie miedzi. Obiekt pochodzący z I poł. XX w. znajduje się w miejscu, gdzie król Stanisław Poniatowski w XVIII w. założył zakład oraz kozienicką manufakturę broni.

Fotografia . Widok na budynek Hamerni w Kozienicach, gm. Kozenice

Źródło: Zasoby własne

Zabytkowymi obiektami wpisanymi do gminnej ewidencji zabytków gminy Kozenice są również stajnie oraz obiekty biurowe założonej w 1924 r. kozienickiej stadniny koni.

Fotografia . Widok na stajnię czołową z maneżem w Stadninie Koni w Kozienicach, gm. Kozenice

Zasoby Starostwa Powiatowego w Kozienicach.

Osobną grupę stanowią zabytkowe obiekty użyteczności publicznej. Najwartościowszym z nich jest budynek dawnej strażnicy granicznej z 1797 r., a obecnie siedziba Urzędu Gminy w Grabowie nad Pilicą. Pomimo dokonanych przebudów i modernizacji stopień zachowanej substancji historycznej umożliwił wpisanie go do rejestru zabytków. Wartość zabytkową przedstawiają także dawne koszary

w Zajezierzu i budynki „starych” plebanii w Brzeźnicy, Rozniszewie i Ryczywole. Ciekawym obiektem jest także dawny budynek poczty w Brzeźnicy (ob. przebudowany).

Do grupy tej należą także zabytkowe budynki dworców kolejowych w Garbatce-Letnisko i Zajezierzu. Pierwszy z nich został zbudowany w 1919 r., a drugi w 1917 r. Dworzec w Zajezierzu został poddany kompleksowej rewitalizacji. Dzięki zakończonej inwestycji zabytkowy dworzec w Zajezierzu stał się nie tylko wizytówką tej miejscowości.

Fotografia . Widok na budynek dworca w Zajezierzu po przeprowadzonej rewitalizacji, gm. Sieciechów

Źródło: <https://www.transport-publiczny.pl/>

5.1.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego

Wykaz zabytków na terenie powiatu kozienickiego wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego zawiera łącznie 49 pozycji i stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania.

Pod względem liczby obiektów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomości na tle powiatu wyróżnia się gmina Kozienice. Najmniejszy procent obiektów ujętych w rejestrze zabytków charakteryzuje gminę Garbatka-Letnisko (dwa obiekty).

Wykres . Analiza liczby zabytków ujętych w rejestrze zabytków z terenu powiatu kozienickiego w podziale na gminy

Źródło: Opracowanie na podstawie danych pozyskanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz akty wykonawcze do Ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od ww. obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie w przypadku:

- 1) uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożenia dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmiany miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmian dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru,
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru,
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru,
- prowadzenie badań archeologicznych,
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru,
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich działań naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Z dniem 9 września 2018 r. weszła w życie zmiana art. 108 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w ramach której określono karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 za niszczenie lub uszkodzenie zabytku.

Wspomnianą nowelizacją podwyższono dolną i górną granicę ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności za niszczenie lub uszkodzenie zabytku – wcześniej zagrożenie to wynosiło od 3 miesięcy do lat 5. Na mocy nowelizacji zniesiono również ograniczenie kwotowe nawiązki, orzekanej przez sąd – zamiast widełek od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia wskazano, iż może ona zostać określona do wartości zniszczonego lub uszkodzonego zabytku, a także wprowadzono nową formę odpowiedzialności w postaci możliwości orzeczenia obowiązku przywrócenia zabytku do stanu poprzedniego. Dodatkowo ustalono, że nawiązki wpływają na rzecz utworzonego z dniem 1 stycznia 2018 r. Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

Zabytki ruchome

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami).

Ponadto do zabytków ruchomych zalicza się obiekty wchodzące w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Największe zasoby zabytków ruchomych zostały zgromadzone przez Muzeum Regionalne im. prof. Tomasza Mikockiego w Kozienicach. Zbiory muzeum wynoszą przeszło cztery tysiące eksponatów, w większości darów od osób prywatnych związanych obecnie lub w przeszłości z Kozienicami. Dział kultury materialnej oraz sztuki ludowej dysponuje eksponatami etnograficznymi związanymi z zawodami wykonywanymi w regionie. Wśród nich znajduje się kolekcja uli o zróżnicowanej konstrukcji, narzędzia oraz wyposażenie warsztatów m.in. powroźniczych, bednarskich, tkackich czy młynarskich.

Znacząca ilość zabytków ruchomych stanowi wyposażenie obiektów sakralnych. W samym tylko kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja w Brzozie do rejestru zabytków zostało wpisanych 41 zabytków ruchomych wchodzących w skład jego wystroju i wyposażenia. Wśród nich znajdują się najcenniejsze drewniane płaskorzeźby autorstwa A. Götckena z 1635 r. ze scenami Chrystusowymi. Najwięcej obiektów pochodzi z czasów powstania kościoła: neogotycki ołtarz główny i boczny, rzeźby, chrzcielnica oraz złotnictwo. W kościele znajdują się tablice nagrobne K. hr. Ożarowskiego z 1873, E. hr. Ożarowskiej z 1860 r., A. hr. Ożarowskiego z 1889 r. oraz S. hr. Ożarowskiego z 1905 r.

W kościele parafialnym w Magnuszewie wśród 11 zewidencjonowanych obiektów ruchomych pochodzących z okresu XVIII-XIX w. znajdują się eklektyczne ołtarze i ambona. Na szczególną uwagę zasługuje chrzcielnica szafkowa z początku XIX wieku. Z tego samego okresu pochodzi 14 obiektów

ruchomych znajdujących się na wyposażeniu kościoła pw. Narodzenia NMP w Roznieszewie. Wśród nich są naczynia liturgiczne, portrety trumienne, ornaty. Natomiast w kościele sieciechowskim pw. św. Wawrzyńca większość wyposażenia pochodzi z XVIII w. Tylko polichromia została wykonana w XIX w. W XIX-wiecznej dzwonnicy znajdują się dwa zabytkowe dzwony z 1459 i z 1869 roku.

Cenne elementy wyposażenia znajdują się również w kościele pw. św. Krzyża w Kozienicach. Należą do nich: drewniany rokokowy ołtarz główny i 4 ołtarze boczne wykonane w tym samym stylu, krzyż z rzeźbioną w drewnie figurą Chrystusa oraz obrazy olejne na płótnie, w tym obraz św. Rocha, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, św. Antoniego. W kościele znajduje się także zabytkowa monstrancja wieżyczkowa pochodząca z 1587 r., wczesnobarokowa puszka z I. połowy XVII w., trybularz barokowy oraz relikwiarz wykonany w 1784 r.

Na uwagę zasługuje ołtarz główny w kościele parafialnym w Brzeźnicy pochodzący z cerkwi prawosławnej w Kozienicach, a także drewniana ambona wykonana przez jednego z legionistów walczących pod Laskami. W jej górnej części znajduje się orzeł z mieczem w szponach, którego otaczają białe orły legionowe zrzucające łańcuchy. Natomiast w kościele w Ryczywole znajdowała się rokokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego z 2 połowy XVIII wieku oraz barokowa puszka z czaszą i pokrywą z początków wieku XVIII.

W kościele pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa w Oleksowie znajdują się liczne zabytki ruchome, w większości barokowe pochodzące z XVII i XVIII wieku. Są to naczynia liturgiczne, ornaty, ołtarze, kropielnica, chrzcielnica, ławy kościelne i kolatorskie, stalle oraz obrazy, w tym Matki Boskiej z Dzieciątkiem w kaplicy południowej i Ukrzyżowanie. Ogółem do rejestru zabytków zostało wpisane 29 obiektów.

W kościele w Wysokim Kole występuje bogate wyposażenie i wystrój przeważnie barokowy, z którego 113 obiektów zostało wpisane do rejestru zabytków. Na ścianach zachowały się nieduże fragmenty barokowych polichromii, malowane epitafia oraz portrety fundatorów i zakonników. Zachował się portret Ludwiki Marii, margrabiny d' Arquier – fundatorki jednego z ołtarzy, rodzonej siostry królowej Marysienki Sobieskiej, a zarazem trzeciej żony Jana Wielopolskiego. W prawej kaplicy znajduje się obraz Matki Bożej Wysokolskiej, typu Hodegetria, namalowany został na wzór wizerunku z Częstochowy, z tą różnicą, że w prawej ręce Matka Boża trzyma różę. Obraz odbiera kult od 1684 r. Jest to wizerunek wykonany farbą olejną na desce lipowej. Czczony jest pod tytułami: Róża Duchowna, Królowa Różańca Świętego. Obecny obraz jest kopią oryginału, który spłonął pod koniec XIX w.

Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania (Aneks nr 2).

Zabytki archeologiczne

Przeprowadzone w poprzednich latach badania archeologiczne w ramach ogólnopolskiego programu badawczo-konserwatorskiego Archeologiczne Zdjęcie Polski umożliwiło zinwentaryzowanie i archiwizację ponad 500 stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie powiatu. Ich karty ewidencyjne są przechowywane w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu. Nasylenie terenu powiatu stanowiskami archeologicznymi jest nierównomierne. Dość intensywne ślady osadnictwa występują wzdłuż Wisły oraz w widłach tej rzeki i Radomki oraz Pilicy co sprawiło, że na terenie gminy Kozienice zlokalizowano 119, Magnuszew 114, Grabów nad Pilicą 78, Głowaczów 94, a Gniewoszków 71 stanowisk. Mniej liczne znajdują się na terenie gmin Sieciechów 20, Garbatka-Letnisko 7. Stanowiska posiadają zróżnicowany charakter i datowanie. Reprezentowane są przez artefakty archeologiczne sięgające swą chronologią od epoki kamienia gładzonego po okres nowożytny. Mają one charakter przeważnie osadowy i sepulkralny.

Tylko nieliczne z nich zostały wpisane do rejestru zabytków. Wśród nich znajduje się jedno stanowisko z terenu gminy Gniewoszków – Oleksowie stan. 1., które jest jednym z najwartościowszych pod względem naukowo-badawczym i archeoturystycznym. Obiekt ten jest pozostałością gródka stożkowego datowanego na XIV w. Na szczególną uwagę zasługuje także pozostałość średniowiecznego grodziska pierścieniowego – Oleksów stan. 2.

Do rejestru zabytków zostało wpisane również stanowisko archeologiczne nr 2 w Nowej Żelaznej w gminie Magnuszew w obrębie nr 0012 Żelazna Stara (AZP 66-69). Stanowisko o powierzchni 0,6 ha jest cmentarzyskiem kultury celtyckiej. Znalaziono tutaj unikalny na terenie Mazowsza tzw. obiekt rowkowy czworokątny o proveniencji celtyckiej. Cmentarzysko odznacza się długim funkcjonowaniem od II w. p.n.e. do

III w. n.e. Wśród materiału zabytkowego odkrytego na terenie cmentarzyska występowały materiały z brązu wskazujące na kontakty z innymi plemionami germańskimi.

Do najcenniejszych zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków należy w gminie Sieciechów stanowisko Zajezierze st. 1 – miejsce grodziska wczesnośredniowiecznego, słabo czytelne w terenie w związku z tym należy teren ten poddać stałej obserwacji i rozważyć możliwość wpisania go do rejestru zabytków. Ponadto na ochronę szczególną zasługuje też stanowisko Sieciechów 4 osada wielokulturowa oraz rejon Woli Klasztornej ze stanowiskami późnośredniowiecznymi.

Na terenie gminy Garbatka-Letnisko zlokalizowano stanowiska noszące ślady osadnictwa z okresu XV-XVIII w. i jedno z okresu paleolitu i mezolitu znajdujące się w obrębach Gródek Poduchowny (AZP 72-72 3, AZP -72-72 4, AZP 72-72 5, AZP 72-72 5), Garbatka Zbyszyn (AZP 72 72 2, AZP 72-72 6) i Molendy (AZP 72-72 1).

Największą natomiast wartość poznawczą w gminie Kozienice mają stanowiska w pasie pomiędzy Wilczkowicami i Ryczywołem. Szczególną ochroną należy objąć w planach zagospodarowania przestrzennego stanowiska: Ryczywół st. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13 oraz Wilczkowice Górne st. 2. W związku z powyższym zaleca się wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie tych stanowisk do rejestru oraz przeprowadzenie na nich, w miarę możliwości, badań wykopaliskowych.

Spośród licznych stanowisk na terenie gminy Grabów nad Pilicą warte odnotowania są stanowiska osadnicze w Strzyżynie (AZP 68-68/6) z okresu schyłkowego paleolitu (kultura świderska), w Celinowie (AZP 68-69/15) o układzie dekokocentrycznym o dużym, równomiernym nasyceniu znalezisk z XII-XIII i XVI-XVII w. oraz w rejonie Brzózki-Zakęcie (67-68/22), na którym odkryto ślady osadnictwa z okresu mezolitu-neolitu oraz osadę późnośredniowieczną z czasów kultury przeworskiej. Stanowisko ma układ wielocentryczny o nierównomiernym nasyceniu znaleziskami.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Szczególnie zagrożone są zabytki archeologiczne tam, gdzie trwa intensyfikacja zabudowy mieszkalnej. Zagrożenia dla stanowisk archeologicznych stanowią miejsca rozwoju działalności gospodarczej. Duże zagrożenie dla zabytków archeologicznych stanowi rozwój infrastruktury komunikacyjnej we wszystkich gminach powiatu. Do zagrożeń zaliczyć można także rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej – generalnie uzbrojenie terenu, wszelkie inwestycje związane z ingerencją w grunt w gminach powiatu. Na zabytki archeologiczne można natrafić także podczas eksploatacji złóż piasku i żwiru.

Jako zagrożenie dla zachowania zabytków archeologicznych należy także wskazać osobno samowolę budowlaną i pomijanie przez organy wydające pozwolenia na realizację inwestycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procesie uzgadniania inwestycji, a także brak wywiązywania się z obowiązku (nakładanego przez uprawniony organ, tj. MWKZ - na podstawie obowiązującego prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) prowadzenia badań archeologicznych w związku z zamiarem realizacji inwestycji.

Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Bogatym źródłem kultury niematerialnej powiatu kozienickiego jest dzieło Oskara Kolberga wydane pod koniec XIX w. pt.: „Lud”. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”. W 20 i 21 tomie zatytułowanym „Radomskie” znajduje się przeszło 400 przysłów, 100 tekstów piosenek i melodii, liczne zagadki, ludowe widowiska pochodzące z okolic Kozienic i obecnego powiatu kozienickiego. Do cennych źródeł poznania dziedzictwa kulturowego powiatu należą także opisy obrzędów weselnych, opisy wierzeniowe. Znanym podaniem ustnym jest miejscowa legenda związana z przydrożną zabytkową kapliczką św. Nepomucena w Regowie Nowym o wójcie, zakonniku i skradzionym złocie. Oprócz tego dzieła, również i we współcześnie wydawanych książkach znajdziemy wiele ciekawych, interesujących informacji na temat zabytków, historii, dziedzictwa kulturowego i kultury niematerialnej.

Wymienić tu można m.in. publikacje opracowywane i wydawane przez Starostwo Powiatowe w Koźenicach, Towarzystwo Miłośników Ziemi Koźenickiej, Stowarzyszenie Przyjaciół Garbatki, Lokalną Grupę Działania „Puszcza Koźenicka”, Koźenickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych czy poszczególne gminy powiatu koźenickiego.

Strój ludowy

Stroje ludowe występujące na terenie powiatu koźenickiego do czasów współczesnych nie zachowały się. Należy także pamiętać o tym, że miejscowa kultura ludowa charakteryzuje się wymieszaniem miejscowych starych tradycji puszczańskich z wpływami z sąsiednich regionów.

Badania etnograficzne prowadzone w latach 80. XX w. pozwoliły na opisanie świątecznego stroju kobiecego na podstawie informacji uzyskanych m.in. we wsi Opatkowice, Molendy, Wólka Tyrzyńska, Nowa Wieś, Kuźmy, Holendry Piotrkowskie, Psary czy Stanisławice oraz nielicznych zachowanych elementów ubioru.

Utrwalił on wiele dawnych cech, pod względem układu barw zaliczany jest do ubioru pasiastego, przeważają tkaniny samodziałowe wełniane, lniane, rzadziej konopne. Kobięcy strój świąteczny jest jednym z podstawowych elementów kultury materialnej wsi. Wydarzenia historyczne, warunki geograficzne i przeobrażenia gospodarcze miały wpływ na jego formę i zmiany. Strój był wskaźnikiem zamożności oraz życia społecznego, gospodarczego i artystycznego środowiska wiejskiego. Jego kolorystyka oraz materiał, z którego był wykonany były cechami, które odróżniały go od stroju z innych regionów. Strój był noszony do 1930 r., szyto go z lepszych gatunkowo tkanin samodziałowych, ozdabianych koralikami, wełnianymi troczkami i pasmanterią. Podstawowym surowcem do wyrobu tkanin była wełna przeznaczona na wątek i len na osnowę. Jeszcze na początku XX w. kobiety używały ziół do przygotowywania naturalnych, roślinnych barwników według starych, zachowanych receptur.

W okresie międzywojennym powszechne stało się barwienie wełny sztucznymi farbami, które zastąpiły barwniki naturalne i obniżyły estetyczną wartość tkactwa ludowego. Tak farbowane tkaniny szybko płowiały i niszczyły się, niekiedy barwiono je po kilka razy.

89 Członkinie Stowarzyszenia Twórców Ludowych z Koźenic w stylizowanych strojach ludowych
90 Strój kobiecy z regionu Koźenic – zbiory Muzeum Regionalnego z Koźenicach

Fotografia . Stroje kobiece z regionu Koźenic Źródło: Zasoby Starostwa Powiatowego w Koźenicach

Muzyka - Pieśni z okolic Puszczy Koźenickiej

Badania etnograficzne przeprowadzone przez pracowników Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi oraz muzeów w Kielcach i Radomiu pod koniec lat 60. XX w. na terenie Puszczy Koźenickiej objęły m.in. budownictwo mieszkalne i gospodarcze, zwyczaje i obrzędy weselne. Nagrano wtedy 469 pieśni i przyspiewek ludowych, wśród których znalazły się także utwory

z Ryczywołu, Stanisławic, Lasek, Wólki Tyrzyńskiej. Niestety, nagrania nie zachowały się, ale wcześniej dokonano zapisu nutowego i tekstów, dzięki temu można było odtworzyć ten cenny zbiór, który zawiera pieśni weselne, przyśpiewki kościelne, obrzędowe, zabawowe, żartobliwe i popularne. Teksty niektórych pieśni i przyśpiewek znane są nie tylko na tym terenie, np. pieśni dożynkowe.

W zbiorze pieśni Puszczy Kozienickiej zachowała się melodyjna dumka chłopca wyruszającego do wojska, w której opowiada o swoich wyobrażeniach, o tym co znajdzie się, gdy on będzie daleko od domu, a może nawet zginie. W zbiorze znajdują się także pieśni żałobne.

Nazwy miejscowości

Szczególną, charakterystyczną cechą każdej miejscowości jest jej nazwa. Nazwy stare, wielowiekowe ewoluowały, dostosowując się do aktualnych trendów językowych, gwar i innych naleciałości, lecz podstawa pozostawała niezmienna. Bardzo ciekawe jest badanie pochodzenia nazw geograficznych, w tym nazw miejscowości, czym zajmuje się toponomastyka.

Ze względu na nizinne położenie powiatu kozienickiego, którego granice stanowią rzeki Pilica i Wisła oraz Puszcza Stromiecka i Puszcza Kozienicka, wiele nazw naturalnie odwołuje się do ukształtowania terenu, warunków glebowych, hydrograficznych, tego wszystkiego co stworzyła natura – świat roślin i zwierząt. Są to nazwy topograficzne. Charakterystyczne w powiecie kozienickim nazwy topograficzne to: Brzoza, Grabów nad Pilicą, Dąbrowa, Lipa, Brzustów (od gatunku wiązu), Grabnowola, Garbatka-Letnisko, Nagórnik, Słowiki, Sarnów, Bobrowniki, Zajezerze.

Ciekawe nazwy wiążą się z terenami zalewowymi Wisły, na powiślu. Występują tu licznie miejscowości oraz tereny z członem kępa w nazwie na oznaczenie wyspy utworzonej między starym a nowym korytem wiślanym: Kępa Skórecka, Bielańska, Wólczyńska, Rękowicka, Dębowa, Tarnowska oraz Kępeczki czy Kępice. Również nadwiślane wsie Przewóz wskazują nam, gdzie mogły znajdować się przeprawy na drugą stronę Wisły. Z terenami tymi związane są również Holendry: Kozienickie, Kuźmińskie, Piotrkowskie, Magnuszewskie, Wilczkowskie na oznaczenie terenów zasiedlanych przez kolonistów holenderskich, niemieckich.

Poza sporą grupą nazw świadczących o lokalnych walorach przyrodniczych ciekawych informacji dostarczają nazwy antroponimiczne, czyli takie, które wywodzą się od nazw rodowych, imion założycieli, posiadaczy lub też liczniejszych zbiorowisk, grup mających jakikolwiek wpływ na okolice. Najbardziej popularne to: Sieciechów, Głowaczów, Gniewoszów, Magnuszew, Anielin, Augustów, Stanisławice, Emilów, Michałów, Maciejowice, Oleksów, Śmietanki, Janików, Molendy. Nazwy Mniszew, Opactwo, Opatkowice, Wola Klasztorna odwołują się do pierwotnego powiązania wsi z zakonnymi zgromadzeniami męskimi lub żeńskimi, w tym przypadku norbertanek i benedyktynów.

Również rzemiosło, charakterystyczny zawód bądź zajęcie, które uprawiano na danym terenie, pozostało w pamięci dzięki nazwom wsi: Ruda – tam, gdzie eksploatowano i przetwarzano rudę żelaza, Psary – tam, gdzie mieszkańcy zajmowali się chowem i tresurą psów, głównie do celów łowieckich, Bobrowniki – tam, gdzie trudniono się opieką nad gonami, siedliskami bobrów.

Choć nazwę miasta Kozienice kojarzymy głównie z legendą nawiązującą do nieudanego polowania króla Władysława Jagiełły, którego wysiłki złowienia samicy jelenia – kozy, nic nie przyniosły, to według językoznawców nazwa wywodzi się od staropolskiej nazwy osobowej Kozin, być może jednego z łowczych królewskich wyróżniających się w polowaniach na sarny.

Twórcy ludowi

Z dziedzictwem niematerialnym powiatu kozienickiego byli, bądź są związani liczni twórcy ludowi, do których należą m.in:

·Poeci: m.in. Iwona Bitner, Maria Dziedzicka, Bronisława Gajda, Adam Grądzik, Krzysztof Kaim, Jan Klimecki, Maria Aleksandra Komsta, Zofia Kucharska, Teresa Kulbicka-Sapieja, Halina Markowska-Budniak, Bogdan Mazur, Alicja Olejarczyk, Andrzej Opiłowski, Zofia Pawlik, Lech Rembiś, Piotr Strzałkowski, Zbigniew Szumierz,

·Malarze: m.in. Sławomir Boryczka, Ks. Stanisław Drąg, Marian Gwardiak, Lidia Lasek, Jerzy Kaczmarek, Janusz Karaś, Jerzy Kryzan-Likowski, Eugenia Kuna, Krystyna Matosek, Urszula Pawlak, Leokadia Styś, Genowefa Śledź, Anna Danuta Wojciechowska,

·Hafciarki: m.in. Anna Dąbrowska, Władysława Barbara Drachal, Janina Górską, Krystyna Grudzień, Zenobia Kowalczyk, Jadwiga Morzyńska, Hanna Niedzielska, Maria Podsiadła, Halina Zimna,

·Rzeźbiarze: m.in. Stanisław Grudzień, Henryk Karaś, Józef Kondeja, Zbigniew Kurasiewicz, Eligiusz Szewczyk, Grzegorz Szewczyk, Ryszard Śmietanka–Kruszelnicki,

·Rękodzieło: m.in. Elżbieta Lesiak–Węgrzecka.

Dziedzictwo niematerialne obecnie

Instytucje kultury na terenie powiatu prowadzą szeroką działalność kulturalno-oświatową. Organizują one koncerty, wystawy, kiermasze, konkursy literackie i plastyczne, spotkania autorskie oraz imprezy okolicznościowe takie jak dożynki czy obchody uroczystości patriotycznych. Na terenie powiatu zlokalizowane są następujące instytucje kultury:

- Kozienicki Dom Kultury im. Bogusława Klimczuka
- Muzeum Regionalne w Kozienicach im. prof. Tomasza Mikockiego
- Skansen Bojowy I Armii Wojska Polskiego w Mniszewie
- Ognisko Pracy Pozaszkolnej „Ogród Jordanowski”
- Biblioteka Publiczna Gminy Kozienice im. ks. Franciszka Siarczyńskiego
- Gminna Biblioteka Publiczna w Garbatce-Letnisko
- Gminna Biblioteka Publiczna w Głowaczowie
- Gminna Biblioteka Publiczna w Gniewoszowie
- Gminna Biblioteka Publiczna w Grabowie nad Pilicą
- Centrum Aktywizacji Społeczności Lokalnej CYBERIA w Grabowie nad Pilicą
- Gminna Biblioteka Publiczna – Centrum Kultury w Magnuszewie
- Gminna Biblioteka Publiczna w Sieciechowie

Gminy powiatu wspólnie organizują Przegląd Kół Gospodyń Wiejskich Ziemi Kozienickiej, na którym prezentują się stowarzyszenia wiejskie. Obecnie na terenie powiatu działają następujące grupy:

- KGW Bąkowiec,
- KGW Sieciechów,
- KGW „Głowaczowianki” z Głowaczowa,
- KGW „Nasz Borek” z Borku,
- KGW Brzóza,
- KGW „Marianianki” z Marianowa,
- KGW Oleksów,
- KGW „Babeczki z pieprzem i solą” z Nowej Wsi,
- KGW Głusiec,
- KGW Świerże Górne,
- KGW „Aktywne Kobiety” z Chmielewa,
- KGW „Zakrzewianki” z Zakrzewa,
- KGW „Psarżanki” z Psar,
- KGW w Brzeźnicy,
- KGW „Wólczanki”,
- KGW „Basinowianki” z Basinowa,

- Stowarzyszenie „Grabowanie”,
- Stowarzyszenie „Słowik”,
- Stowarzyszenie „Nowoczesna Gospodyni”
- Stowarzyszenie „Kwiat Lipy”,
- Stowarzyszenie „Wesołe Słoneczka z Cecylówki”

W 2012 roku powiat kozienicki został "Stolicą Kultury Mazowsza". Do uzyskania tego tytułu przyczyniła się bogata oferta kulturalna. Corocznie organizowane są liczne koncerty, dożynki, dni poszczególnych gmin powiatu, kiermasze, przeglądy czy wystawy, na których prezentowane są m.in. rękodzieła lokalnych twórców ludowych. Obchodzone są rocznice ważnych wydarzeń historycznych w postaci rocznicy Bitwy pod Studziankami czy Narodowego Święta Niepodległości. Słynnym wydarzeniem w latach 2011-2018 był Festiwal Piękna w Kozienicach, w ramach którego odbywały się półfinały wyboru Miss Polski. Organizowany jest także Festiwal Muzyki Rozrywkowej im. Bogusława Klimczuka, Dzień Energetyka - Pożegnanie Lata oraz Dni Puszczy Kozienickiej.

Muzea i zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie powiatu znajduje się placówka muzealna opisana poniżej.

Muzeum Regionalne w Kozienicach im. Prof. Tomasza Mikockiego

Zbiory Muzeum liczą obecnie kilka tysięcy eksponatów. Najatrakcyjniejsze pod względem merytorycznym, są zbiory etnograficzne zgromadzone w dwóch działach: kultury materialnej i sztuki ludowej. Są to przede wszystkim narzędzia pracy typowe dla dawnych wiejskich i małomiasteczkowych zawodów, kolekcja uli, o ciekawej zróżnicowanej konstrukcji, z których najstarsze przerobione zostały z barci, licznych niegdyś w kozienickich lasach. Okazuje się również całościowe wyposażenie warsztatów: powroźniczego i bednarskiego. Zbiory pamiątek historycznych, to w głównej mierze dokumenty archiwalne, fotografie, widokówki, druki ulotne dotyczące Kozienic i najbliższego regionu i cenne przede wszystkim z punktu widzenia ich lokalnej historii. Prócz wspomnianych eksponatów, warto odnotować m.in. oryginalny uroczysty uniform noszony przez Józefa Zmitrowicza, posła na Sejm 1922-1927, druki z czasów Sejmu Czteroletniego, rewolwer Lefauchaux, wz. 1853, skarb monet z XVII/XVIII w., mapy Polski Senexa i Schenicusa oraz wiele innych.

W muzealnym zbiorze sztuki na szczególne uwzględnienie zasługuje kolekcja dzieł powstałych w kręgu artystów Legionów Polskich J. Piłsudskiego. Składają się nań grafiki (także teki grafik), przykłady ówczesnej typografii, obrazy i rysunki (J. Fałat, K. Sichulski). Ponadto muzeum posiada pojedyncze obrazy, m. in. T. Ajdukiewicza, W. Tracewskiego, E. Radzikowskiego, F. Klopfera i in. oraz skromny zbiór grafik (XVII-XX w.) i rzemiosła artystycznego.

Ponadto na terenie powiatu znajduje się wspomniany już wcześniej Skansen Bojowy I Armii Wojska Polskiego w Mniszewie.

W 2014 roku, Gmina Magnuszew otrzymała wsparcie UE w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013. Dzięki pozyskanym środkom został wybudowany nowoczesny pawilon wystawienniczy - „Centrum Kultury i Tradycji Historycznej w ramach terenu Skansenu Militarynego I Armii Wojska Polskiego w Mniszewie”.

„Centrum...” jest miejscem organizacji wystaw zbiorów z okresu II wojny światowej, historycznych prezentacji multimedialnych, uroczystości rocznicowych i okolicznościowych, prelekcji, konferencji i spotkań o charakterze edukacyjnym.

Napowietrzna część muzeum składa się z 3 części:

- pomnika bohaterów walk przy trasie krajowej nr 79,
- kompanijnego odcinka obrony,
- ekspozycji sprzętu bojowego na stanowiskach bojowych.

Gminne ewidencje zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy

podejmują działania w zakresie „zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegania „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez Ustawę[#] na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków.

Stan prawny opracowanych gminnych ewidencji przez gminy na terenie powiatu kozienickiego przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela . Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków w gminach na terenie powiatu

Gmina	Czy gmina deklaruje, że posiada GEZ zabytków nieruchomych [#]	Czy gmina deklaruje, że posiada GEZ zabytków archeologicznych	Czy gmina posiada opracowany aktualny Program Opieki nad Zabytkami
Garbatka-Letnisko	TAK	NIE	NIE
Grabów nad Pilicą	TAK	NIE	NIE
Głowaczów	TAK	NIE	NIE
Gniewoszów	TAK	NIE	TAK (lata 2023-2026)
Kozienice	TAK	NIE	TAK (lata 2023-2026)
Magnuszew	TAK	NIE	NIE
Sieciechów	TAK	NIE	TAK (lata 2022-2025)

5.1.8. Zabytki samorządu Powiatu Kozienickiego

Powiat Kozienicki jest właścicielem terenu i budynków po byłym Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym (część zespołu klasztornego - osobne działki i budynki), Opactwo 18, gm. Sieciechów - dz. nr 232/2.

Do rejestru zabytków wpisany jest zespół klasztorny benedyktynów w Opactwie, obejmujący:

- kościół pw. Wniebowzięcia NMP (obecnie parafialny),
- klasztor,
- dzwonnice,
- przeorat (obecnie plebanię),
- pałac opacki,
- muryne ogrodzenie z kaplicami.

Stan zachowania obiektów dobry.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Kozienskiego została wykonana na podstawie:

- analizy dokumentów strategicznych gmin,
- publikacji książkowych i wydań broszurowych dotyczących regionu,
- informacji o inwestycjach zrealizowanych na terenie powiatu z zakresu dziedzictwa kulturowego.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony

- bogata i dobrze rozpoznana historia powiatu,
- bogaty zasób dziedzictwa kulturowego powiatu,
- bogaty zasób przyrodniczy,
- dobry stan obiektów architektury sakralnej,
- poszanowanie i bieżąca pielęgnacja miejsc pamięci,
- bogate dziedzictwo niematerialne powiatu, liczni twórcy ludowi,
- zwiększająca się świadomość ważności zasobów dziedzictwa kulturowego w promocji regionu,
- prężnie działające ośrodki kultury,
- merytoryczne publikacje związane z zasobem kulturowym powiatu,
- wyczerpujące informacje dotyczące dziedzictwa kulturowego umieszczone na stronie internetowej Powiatu,
- uwzględnianie roli zabytków w promocji turystycznej powiatu,
- możliwości rozwojowe wsi w oparciu o walory zabytkowe, rolnictwo i agroturystykę,
- wsparcie finansowe Powiatu dla przedsięwzięć kulturalnych i edukacyjnych,
- przykłady wzorcowych rewitalizacji obiektów zabytkowych na terenie powiatu,
- dobre warunki do uprawiania aktywności fizycznej,
- duża ilość szlaków pieszych i rowerowych,
- powołani społeczni opiekunowie zabytków (2 społecznych opiekunów zabytków),
- organizowane cykliczne imprezy przybliżające historię powiatu (m.in. powiatowy rajd rowerowy)
- posiadanie przez wszystkie gminy Gminnych Ewidencji Zabytków

Słabe strony

- zły stan części zespołów dworsko i pałacowo-parkowych i postępująca ich degradacja,
- brak bieżącej pielęgnacji części parków i zatracanie ich pierwotnej kompozycji,
- nieuregulowany stan prawny wielu zabytków,
- brak szerszego wsparcia w formie dotacji z budżetu Powiatu działań związanych z renowacją obiektów zabytkowych,
- zanikająca architektura drewniana,
- znaczne przekształcenia części obiektów zabytkowych,
- zanikające obiekty infrastruktury przemysłowej,
- brak skutecznej egzekucji prawa, w odniesieniu do osób, dla których indywidualny interes inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku,
- brak oznakowania części cennych obiektów zabytkowych i miejsc historycznych,
- część cmentarzy z terenu powiatu wymaga podjęcia działań pielęgnacyjnych i porządkowych,

- niewystarczające środki finansowe w budżetach samorządów na renowacje zabytków.

Szanse

- fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę,
- wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego,
- rosnące zapotrzebowanie na turystykę w okolicach aglomeracji warszawskiej,
- postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego,
- rosnąca wiedza i świadomość władz o wartości dziedzictwa kulturowego,
- potencjał dziedzictwa kulturowego jako czynnika stymulującego rozwój turystyczny,
- poprawa dostępności do zbiorów m.in. przez ich digitalizację, wzrost wykorzystania technologii cyfrowych,
- aktywność organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- wzrost środków finansowych na dotacje dla organizacji pozarządowych na prace konserwacyjne przy zabytkach,
- potencjał do rozwoju różnych form turystyki,
- potencjał do rozwoju produktów regionalnych,
- wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki,
- rosnąca rola samorządów w sferze ochrony i opieki nad zabytkami.

Zagrożenia

- komercjalizacja zabytków,
- prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną bez nadzoru konserwatora,
- zły stan techniczny zabytków wynikający z wieloletnich zaniedbań,
- pogarszający się stan techniczny zabytków ze względu na wysokie koszty prac konserwatorskich,
- niedostateczne zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami,
- zatracanie komunikacji międzypokoleniowej w zakresie lokalnych tradycji i dziedzictwa niematerialnego,
- presja inwestycyjna na terenach o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych,
- niewystarczająca promocja działań na rzecz ochrony, konserwacji i rewitalizacji zabytków,
- klęski żywiołowe (np. pożary, wichury, powodzie).

7. Założenia programowe

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu powiatowego istotny obszar działania ze względu na zasób obiektów zabytkowych i jego znaczenie budujące tożsamość oraz prestiż Powiatu. Znalazło to odzwierciedlenie przy zdefiniowaniu priorytetów i kierunków działania. W świetle celów określonych w ustawie i po przeprowadzonej analizie przyjmuje się, że cele powiatowego programu zostaną realizowane w oparciu o sformułowaną wizję, stanowiącą kontynuację polityki wyznaczonej w latach wcześniejszych.

Wizja:

Zabytki i krajobraz kulturowy stanowiące o tożsamości lokalnej - ważnym elementem zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społeczno-kulturowego i turystycznego powiatu kozienickiego

7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki

Priorytet I: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych:

Kierunki działań:

- Oznakowanie i opisywanie zabytków
- Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków
- Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności
- Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych
- Wsparcie finansowe jednostek samorządu terytorialnego na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z systemem szkoleń

Priorytet II: Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego Powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe:

Kierunki działań:

- Wspieranie inicjatyw kreujących tożsamość regionu
- Pomoc merytoryczna i medialna nowo powstającym podmiotom zajmujących się ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego
- Zwiększenie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu
- Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym Powiatu
- Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu
- Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe

Priorytet I: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych

Kierunek działań: Oznakowanie i opisywanie zabytków

Opis

Kierunek działań będzie polegał na oznakowaniu, odnowie i uzupełnieniu znaków zabytków prawnie chronionych. Opracowane zostaną także procedury wprowadzenia i opracowania jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego i najcenniejszych zabytków powiatu wpisanych do gminnych ewidencji zabytków.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury Wojewódzki Mazowiecki Konservator Zabytków	Samorządy z terenu powiatu Organizacje pozarządowe Osoby fizyczne i prawne Związki wyznaniowe	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Budżet Państwa Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków

Opis

Kierunek działań zakłada prowadzenie weryfikacji obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym.

Ponadto w ramach działania planowana jest coroczna aktualizacja powiatowego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury Wojewódzki Mazowiecki Konservator Zabytków	Samorządy z terenu powiatu	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin

Kierunek działań: Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności

Opis

Przekazywanie i popularyzacja wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności wymaga odpowiedniego doboru form, metod i treści. Skuteczną formą będzie wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do

systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz integracji ze środowiskiem kulturowym swoich miejscowości i powiatu. W tym celu należy wykorzystać obiekty zabytkowe jako miejsca edukacji pozaszkolnej, wyjazdów studyjnych, warsztatów naukowo-edukacyjnych i wystaw tematycznych. Samorządy powinny zorganizować cykle szkoleń i spotkań informujących o formach ochrony zabytków, prawnymi aspektami zarządzania nimi i korzystania z nich. Placówki kulturalno-oświatowe powinny organizować i dostosować formy wystaw umożliwiające popularyzację wiedzy o zabytkach jak najszerszemu kręgowi odbiorców.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Placówki kulturalno-oświatowe Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Gminy powiatu	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych

Opis

Zahamowanie procesów degradacji zabytków powinno następować poprzez sukcesywną konserwację i rewaloryzację obiektów stanowiących własność Powiatu oraz Gmin. Należy wspierać działania władz samorządów gminnych, które zamierzają utworzyć na swoich terenach parki kulturowe.

Dobre przykłady ochrony i rewaloryzacji obiektów zabytkowych występujących na terenie powiatu należy upublicznić i uhonorować poprzez ustanowienie dorocznej nagrody Starosty Kozińskiego za najlepsze działania na rzecz ochrony i ratowania dziedzictwa kulturowego.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Wsparcie finansowe jednostek samorządu terytorialnego na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z systemem szkoleń

Opis

Działanie zakłada wdrożenie instrumentów finansowych wspierających działania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych w zakresie prowadzenia prac remontowych przy tego typu obiektach (Uchwały Rady Powiatu, Uchwały Rady Gmin). Należy określić również warunki współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Poprawa stanu wiedzy na temat roli i potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego wymaga opracowania cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli lokalnych społeczności mających na celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontowania obiektów zabytkowych, także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

II. Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe

Kierunek działań: Wspieranie inicjatyw kreujących tożsamości regionu

Opis

Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego dlatego należy wspierać inicjatyw lokalnych środowisk w promowaniu zasobów kulturowych i walorów środowiska naturalnego. Dużą rolę w kreowaniu tożsamości regionu odgrywają coraz częściej inicjatywy oddolne, wyrażające aktywność lokalnej społeczności. Należą do nich stowarzyszenia, grupy rekonstrukcji historycznej czy też organizacje turystyczne i grupy nieformalne. W celu osiągnięcia efektu synergii Powiat

powinien spełniać rolę stymulującą i koordynującą te inicjatywy, włączając i angażując je w ramy szerszych przedsięwzięć. Umiejętne wykorzystanie kreatywności inicjatyw umożliwi wypracowanie nowych formuł odkrywania własnej tożsamości.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Pomoc merytoryczna i medialna nowo powstającym podmiotom zajmujących się ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego

Opis

Powstające nowe podmioty powinny mieć możliwość merytorycznego i medialnego wsparcia w okresie planowania i we wstępnej fazie realizacji swojej działalności. Celowym byłoby organizowanie zintegrowanych szkoleń z zakresu obowiązujących przepisów prawnych, organizacyjnych i możliwości finansowania przedsięwzięć. W tym celu Powiat wraz z Gminami mógłby wesprzeć działanie poprzez zaangażowanie w zadanie swoich merytorycznych jednostek organizacyjnych, udostępnienie własnej bazy lokalowej na cele szkoleniowe, bezpłatną kampanię medialną w swoich środkach przekazu, i udzielenie, w miarę możliwości, wsparcia finansowego.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Powiatowy Urząd Pracy	Gminy powiatu Mazowiecki Wojewódzki Konservator Zabytków Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Zwiększenie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu

Opis

Kierunek działań zakłada upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, a także o jego walorach turystycznych na stronie internetowej Powiatu oraz w innych dostępnych środkach masowego przekazu.

Należy kontynuować działania związane z wydawaniem materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy Powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym Powiatu

Opis

Kierunek działań zakłada:

- organizację imprez z zakresu kultury propagujących historię i tradycję o charakterze ponadgminnym
- rozwijanie działalności edukacyjnej poprzez współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami, popularyzującej ochronę zabytków
- propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem

regionu: przygotowywanie bazy potencjału turystycznego regionu, zawierającej m.in. listę: atrakcji turystycznych, miejsc wypoczynku i rekreacji, szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych) miejsc pamięci, wydarzeń historycznych, zabytków, ciekawych obiektów architektonicznych i przyrodniczych przygotowanie bazy agroturystycznej, turystycznej i gastronomicznej, zawierającej spis produktów i potraw lokalnych

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu

Opis

Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu jest stałym elementem w środkach masowego przekazu prowadzonych przez Powiat oraz licznych wydawnictw ukazujących się pod jego patronatem i z jego inicjatywy. Tematyką tą zajmują się również placówki kulturalne z terenu powiatu oraz organizacje pozarządowe, w tym grupy rekonstrukcji historycznej. Należy kontynuować dotychczasowe sprawdzone formy działania włączając do nich aktywniej środowiska lokalne i związki wyznaniowe, a w szczególności parafie rzymskokatolickie, które są w posiadaniu zabytkowych obiektów z ich wyposażeniem. Owocem tych działań powinno być opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków powiatu, co umożliwi popularyzację zasobów kulturowych. Należy również opracować, aktualizować i udostępniać bazę danych zarówno o zabytkach, jak i dziedzictwie niematerialnym Powiatu. Szczególną uwagę należy zwrócić na promowanie kultywowanych i odtwarzanych tradycyjnych obrzędów, ceremonii czy zwyczajów.

Najlepsze działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu powinny być uhonorowane dorocznie ustanowioną nagrodą Starosty Kozienickiego.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Środki masowego przekazu Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prywatne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Kierunek działań: Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe

Opis

Pomimo że przez teren powiatu przebiegają liczne szlaki rowerowe i piesze należy opracować i udoskonalić oznakowanie tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi Powiatu. Szczególny akcent powinien być położony na opracowanie produktu turystyki pieszej, rowerowej i spływów kajakowych w oparciu o wyeksponowanie unikalnych wartości krajobrazowo-kulturowych, nie występujących w innych regionach kraju ekosystemów i zabytków. Należy kontynuować wytyczenie nowych tras i ich promocję poprzez cykliczną organizację Powiatowego Rajdu Rowerowego „Śladami Historii” oraz udoskonalać formułę tego przedsięwzięcia. W jej ramy należy włączyć oddolne inicjatywy społeczne m. in. takie jak, wytyczenie historycznego szlaku bojowego 31. Pułku Strzelców Kaniowskich. Pożądanym jest opracowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących miejsca pamięci narodowej.

Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet Powiatu Budżety Gmin Środki pozarządowych Środki zewnętrzne

8. Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Koziennickiego na lata 2025-2029* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków; korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje; współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno - prywatnego” (PPP);
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- 5) kontrolnych – sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji PPOnZ oraz aktualizacja PPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania; monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego; prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji PPOnZ; aktualizacja bazy zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

9. Zasady oceny realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Koziennickiego na lata 2025-2029 został opracowany na okres czterech lat. Jego realizacja i monitoring opierać się będzie na strukturze organizacyjnej Powiatu Koziennickiego. Sprawozdanie z realizacji działań programu będzie sporządzane co dwa lata, tj. w roku 2027 za lata 2025-2026 i w roku 2029 za lata 2027-2028.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Programu, uwzględniająca:

- ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji,
- efektywność wykonania zadań,
- wartość finansową zrealizowanych zadań,
- zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

Przykładowe mierniki realizacji Programu przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela . Przykładowe mierniki realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Koziennickiego na lata 2025-2029

Lp.	Miernik realizacji PONZ	Oczekiwany trend
1.	wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom	Wzrost
2.	liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych	Wzrost
3.	liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, stolarek itp.)	Wzrost
4.	liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie powiatu	Wzrost

5.	liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych	Wzrost
6.	liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.)	Wzrost
7.	liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	Wzrost
8.	Liczba społecznych konserwatorów zabytków	Wzrost

Źródło: Opracowanie własne

10. Źródła finansowania Programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty, województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie, archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzone przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Powiatu Kozienickiego o w latach 2025-2029 przedstawiono w poniższej tabeli. Zaznaczyć należy, iż są to wybrane źródła możliwości pozyskania dofinansowania.

Tabela . Wybór możliwości pozyskania dofinansowania działań ujętych w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029

Źródło dofinansowania Ministerstwo Kultury	– Ochrona zabytków	Cele i przedmiot dofinansowania
--	--------------------	--

i Dziedzictwa Narodowego

Strategicznym celem Programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów Programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku.

W ramach Programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem Programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.

O dofinansowanie w ramach Programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

– Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem Programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem Programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

– Kultura ludowa i tradycyjna

Strategicznym celem Programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w Programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.

O dofinansowanie w ramach Programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

– Wspieranie działań muzealnych

Celem Programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad

muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami,
a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów
wystawienniczych i wydawniczych.

O dofinansowanie w ramach Programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa
polskiego: samorządowe instytucje kultury –
z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu
terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby
prawne.

– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju
Strategicznym celem Programu jest wspieranie samorządów
w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie
Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla
narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających
otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającej w szczególności na zapewnieniu
warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń
i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót
budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego
otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający
trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy
o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.

– Kultura dostępna

Celem Programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu
do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców
i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych,
systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury
w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze
szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego
dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji
artystycznych. O dofinansowanie w ramach Programu ubiegać się mogą m.in. następujące
podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury;
jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły
artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje
pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące
działalność gospodarczą.

Środki Mazowieckiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie,
restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
położonych na terenie województwa mazowieckiego.

Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka
samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub
posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym
zarządzie.

Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie
rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów,
na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy
złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:

<https://bip.mwzkz.pl/dokument/43>

Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację
i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej
w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania
i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji
elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych
przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego
wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz
stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).
O dofinansowanie mogą ubiegać się kościoły i inne związki wyznaniowe posiadające
uregulowany status prawny w Polsce.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier
architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna
przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu
wymagającego likwidacji barier.

**Mazowiecki Wojewódzki
Konserwator Zabytków**

**Ministerstwo Spraw
Wewnętrznych –
Fundusz Kościelny**

**Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnoprawnych**

**Narodowy Fundusz
Ochrony Środowiska i
Gospodarki Wodnej
(NFOŚiGW)**

**Program Fundusze
Europejskie na
Infrastrukturę, Klimat,
Środowisko 2021-2027**

**Program Regionalny:
Fundusze Europejskie
dla Mazowsza 2021-2027**

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.pfron.org.pl/>

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji w zakresie ochrony środowiska.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

W Programie wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-infrastrukture-klimat-srodowisko/zalozenia-programu/>

Można wskazać dwa główne cele projektu Programu, które są związane z obszarem ochrony zabytków:

Priorytet V - Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu

- Cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych -alokacja dla RWS – 11 000 000 EUR:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej,
- rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

Główne grupy docelowe:

- mieszkańcy województwa mazowieckiego,
- JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),
- jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- przedsiębiorstwa,
- instytucje kultury (szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury),
- instytucje edukacyjne, uczelnie.

Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.

Cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki

i bezpieczeństwa na obszarach miejskich

CS 5 (i) będzie osiągnięty poprzez realizację na terenach miast i ich obszarów

funkcjonalnych typów projektów:

· Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;

· Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Główne grupy docelowe:

· mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji,

· JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),

· jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,

· organizacje pozarządowe,

· kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,

· przedsiębiorstwa,

· instytucje kultury,

· spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,

· instytucje edukacyjne, uczelnie.

Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie

CS 5(ii) będzie osiągnięty poprzez realizację typów projektów:

· Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;

· Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Główne grupy docelowe:

· mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji,

· JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),

· jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,

· organizacje pozarządowe,

· kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,

· przedsiębiorstwa,

· instytucje kultury,

· spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,

· instytucje edukacyjne, uczelnie.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

https://www.funduszedlamazowska.eu/fundusze-europejskie-na-lata-2021_2027/

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury

i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji –

np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:
<https://inteligentny-rozwoj.com.pl/index.php/fundusze-europejskie-2021-2027/ferc-fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027/>

Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe. W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.

Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:

· przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz

Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)

· budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego;

· budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu Ustawy z dnia 26 października 1995 r.

o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa/>

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich

lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji o której mowa w art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł. Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98% wartości inwestycji.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/programy/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow/>
Istnieje możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron:

<https://www.fundacjalotto.pl/>

<http://fundacjakghm.pl/>

<https://fundacja.pgnig.pl/>

<https://fundacja.orange.pl/>

<https://fundacja.santander.pl/>

<https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm>

<https://www.fundacjapkobp.pl/>

<https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-spoleczna/fundacja-banku.html#>

Rządowy Program Odbudowy Zabytków (BGK)

Finansowanie z fundacji

11. Realizacja i finansowanie przez Powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robot jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd powiatowy powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Powiat Kozienicki,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Powiatu Kozienickiego.

Literatura

1. Agencja Wydawnicza „Egros” Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Tradycja Mazowska, Powiat Kozienicki, Przewodnik Subiektywny, Warszawa 2010.
2. Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Piękno Powiatu Kozienickiego w Fotografii, Kozienice 2011.
3. Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Twórcy Powiatu Kozienickiego, Kozienice 2008.
4. VEGA Studio Adv. Tomasz Müller, Powiat Kozienicki, Kwidzyn 2009,
5. Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Powiat Kozienicki Subiektywnie...1999-2018, Kozienice 2018.

Strony internetowe:

6. <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>
7. <https://zabytek.pl>
8. <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>
9. <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>
10. <https://mazowsze.travel/>
11. <https://www.skansen-mniszew.pl/>
12. <https://www.muzeum-kozienice.pl/>
13. <https://kozienicepowiat.pl/>
14. <https://kozienice.pl/>
15. <https://magnuszew.pl/>
16. <https://glowaczow.pl/asp/start,0>
17. <https://gniewoszow.pl/>
18. <https://www.grabow.pl/home>

Załącznik nr I – wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego
Aneks nr 1 - Wykaz zabytków nieruchomości

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	REJESTR A
Garbatka – Letnisko	Garbatka Letnisko	ul. Krasickiego 2 (dz. nr ew. 509/2)	budynek dawnej leśniczówki	1926 r.	A-1008
Garbatka – Letnisko	Laski		mauzoleum legionistów		402/A/89
Głowaczów	Brzóza		kościół par. p.w. św. Bartłomieja		281/A z 16.10.1956, 320/A z 15.06.1967 oraz 34/A/80 z 25.04.1980
Głowaczów	Brzóza		dzwonnica przy kościele par. p.w. św. Bartłomieja		320/A z 15.06.1967 oraz 34/A/80 z 25.04.1980
Głowaczów	Brzóza		budynek kaplicy – skarbczyka	4 ćw. XVIII w.	A- 1073
Głowaczów	Brzóza		zajazd	XIX w.	791 z 16.09.1972
Głowaczów	Brzóza		park pałacowy	XVIII w.	628 z 17.12.1957 oraz 293/A/85 z 19.07.1985
Głowaczów	Brzóza		spichlerz folwarczny	poł. XIX w.	384/A/88 z 15.05.1988
Głowaczów	Głowaczów	zlokalizowany na dz. nr 461	najstarsza część cmentarza rzymsko-katolickiego		A-1243
Głowaczów	Wólka Brzózka		park „Grądy”		425/A z 15.03.1990
Gniewoszewo	Boguszówka		park	XIX w.	304/A/85 z 19.07.1985
Gniewoszewo	Borek		fort V (twierdza Dęblin)	1879	3/A/79 z 05.01.1979
Gniewoszewo	Oleksów		kościół par. p.w. św. Stanisława Bpa	XVII w.	132 z dn. 22.10.1932, 317/A z 15.06.1967 oraz 95/A z 15.03.1981
Gniewoszewo	Oleksów		cmentarz przykościelny		132 z dn. 22.10.1932
Gniewoszewo	Stary Regów		park	k. XIX w.	305/A/85 z 19.07.1985
Gniewoszewo	Wysokie Koło		zespół klasztorny dominikanów (kościół wraz z daw. budynkiem klasztoru)		319 z 15.06.1967 oraz 179/A/82 z 15.10.1982
Grabów nad Pilicą	Grabów nad Pilicą		cmentarz wojenny z I wojny światowej		401/A/89 z 03.04.1989
Grabów nad Pilicą	Grabów nad Pilicą		strażnica graniczna, ob. urząd gminy		434a/A/90 z 30.07.1990
Grabów nad Pilicą	Grabów nad Pilicą		park		765 z 20.12.1957
Kozienice	Brzeźnica		kościół par. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa		282/A z 01.03.1985
Kozienice	Brzeźnica	dz. ew. nr 436/3 obr. 000-2 Brzeźnica	cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym p.w. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w granicach obecnego ogrodu	XV-XVIII w.	A-1047

Kozienice	Janików		park		631 z 17.12.1957
Kozienice	Kozienice		kościół par. p.w. św. Krzyża		277/A/84 z 27.12.1984
Kozienice	Kozienice		cmentarz par. rzym.-kat.		464/A/91 z 05.11.1991
Kozienice	Kozienice		cmentarz żydowski		403/A/89 z 03.04.1989
Kozienice	Kozienice		cmentarz rodziny Dehnów		523/A/92 z 06.04.1992
Kozienice	Kozienice		zespół pałacowo-parkowy		315/A/67 z 15.06.1967 oraz 98/A/81 z 18.03.1981
Kozienice	Kozienice		pałac		200 z 20.08.1955 r.
Kozienice	Kozienice		park		630 z 17.12.1957 r.
Kozienice	Kozienice		kramy		246/A/84 z 20.03.1984 r.
Kozienice	Kozienice	ul. Kochanowskiego 20	willa		340/A/86 z 10.04.1986 r.
Kozienice	Kozienice	ul. 1 Maja 10	dworek		531/A/92 z 30.10.1992 r.
Kozienice	Stara Wieś		kaplica pw. św. Aleksandra		830 z 28.01.1959, 627 z 28.10.1971
Kozienice	Ryczywół		kościół p.w. św. Katarzyny wraz z dzwonnica w granicach cmentarza		439/A/90 z 16.11.1990 r.
Kozienice	Stary Chinów		przykościelnego cmentarz ewangelicko-augsburski		465/A/91 z 05.11.1991 r.
Kozienice	Świerże Górne		dzwonnica cmentarna (przy kościele pw. św. Jakuba Apostoła)		851 z 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982 r.
Kozienice	Świerże Górne		cmentarz wojenny z I wojny światowej		274/A/84 z 06.09.1984 r.
Kozienice	Wólka Tyrzyńska		zagroda (dom drewniany, chlewy, stodoła, spichlerz i szopa)	k. XIX w.	315/A/85 z 14.08.1985 r.
Magnuszew	Magnuszew		kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela		479/A/57 z 18.03.1957, 316/A z 15.06.1967 oraz 86/A z 15.03.1981
Magnuszew	Magnuszew		dzwonnica wraz z placem przy kościelnym kościeła par. p.w. Jana Chrzciciela		A-483
Magnuszew	Magnuszew		d. zajazd		777/A z 30.05.1972 oraz 116/A z 07.07.1981 r.
Magnuszew	Magnuszew	zlokalizowany pomiędzy ul. Warszawską a ul. Saperów na dz. ew. nr 296/6	otoczenie budynku dawnego zajazdu		A-1331
Magnuszew	Rozniszew		zespół kościelny (kościół p.w. Narodzenia NMP, budynek dzwonnicy, ogrodzenie wraz z	l. 1880-1885	A-897

Magnusze w Magnusze w Sieciechó w Sieciechó w Sieciechó w	Trzebień Trzebień Głusiec Nagórniki Wielki Sieciechów		terenem placu przykościelnego /d. cmentarza przykościelnego/ oraz starodrzew w granicach założenia ograniczonego murem ogrodzenia) zespół pałacowo-parkowy park fort VI „Głusiec” (twierdza Dęblin) fort kolejowy „Wannowski” (twierdza Dęblin) kościół par. p.w. św. Wawrzyńca		217/A/83 z 05.07.1983 r. 629 z 17.12.1957 r. 2/A/79 z 05.01.1979 r. 1/A z 5.01.1979 628/A z 28.10.1971, 145/A/82 z 15.03.1982 oraz 59/B/92 z dn. 03.03.1992
Sieciechó w	Sieciechów	dz. ew. nr 350	budynek dzwonnicy oraz cmentarz przykościelny w granicach muru kościelnego przy kościele par. p.w. Św. Wawrzyńca w Sieciechowie zespół opactwa benedyktynów (kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Dziesięciu Tysięcy Męczenników /ob. par./, dzwonnica, budynek poklasztorny, d. przeorat /ob. plebania/, pałac opacki, dziedziniec przykościelny z murem i kaplice)		A- 992
Sieciechó w	Sieciechów – Opactwo				314/A z 15.02.1967 oraz 146/A/82 z 15.03.1982

Aneks nr 2 - Wykaz zabytków ruchomych

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	LOKALIZACJA	OBIEKT	LICZBA OBIEKTÓW	REJESTR B
Głowaczów	Głowaczów	cmentarz rzymskokatolicki	nagrobki	22	A-1243
Głowaczów	Brzóza	kościół pw. św. Bartłomieja	wyposażenie kościół	41	nr rej. 6 z dn. 04.10.1956; nr rej. 131/B/96
Głowaczów	Brzóza	Rynek		1	B-567 nr rej.
Gniewoszów	Oleksów	kościół parafialny pw. św. Stanisława Bpa		29	119/B/95 z 08.06.1995 r.
Gniewoszów	Regów Nowy			1	B-23
Gniewoszów	Wysokie Koło	Kościół pw. NMP Królowej Różańca Świętego (d. kościół oo. Dominikanów)	wyposażenie kościół	113	nr rej. 48/B/87 z dn. 15.04.1987
Grabów nad Pilicą	Wyborów			1	35/B/84 z dn. 10.04.1984

Kozienice	Kozienice	Kościół pw. św. Krzyża	wyposażenie kościoła	3	nr rej. B 744
Kozienice	Kozienice	zespół pałacowo-parkowy		1	nr rej. B-378
Kozienice	Kozienice	stadnina koni		1	8/B z dn. 10.02.1966 r.
Kozienice	Kozienice	stadnina koni		1	9/B z dn. 10.02.1966 r.
Kozienice	Kozienice	stadnina koni		1	10/B z dn. 10.02.1966 r.
Sieciechów	Sieciechów - Opactwo	kościół pw. Wniebowzięcia	wyposażenie kościoła	1	nr rej. 137/B/96 z dn. 23.04.1986 r.
Sieciechów	Sieciechów-Opactwo	kościół pw. Wniebowzięcia	wyposażenie kościoła	1	nr rej. 161/B/97 z dn. 10.07.1997
Sieciechów	Sieciechów-Opactwo	kościół pw. Wniebowzięcia	wyposażenie kościoła	7	53/91 z dn. 26.11.1991 r.
Sieciechów	Sieciechów-Opactwo	kościół pw. Wniebowzięcia	wyposażenie kościoła	31	50/87 z dn. 02.10.1987
Sieciechów	Sieciechów	kościół pw. św. Wawrzyńca	wyposażenie kościoła	36	51/87 z dn. 03.10.1987 r.
Sieciechów	Sieciechów	kościół pw. św. Wawrzyńca	wyposażenie kościoła	38	54/91 z dn. 26.11.1991 r.
Sieciechów	Sieciechów	kościół pw. św. Wawrzyńca	wyposażenie kościoła	1	59/B/92 z dn. 03.03.1992 r.
Sieciechów	Sieciechów	kościół pw. św. Wawrzyńca	wyposażenie kościoła	1	58/B/92 z dn. 03.03.1992 r.
Sieciechów	Sieciechów	kościół pw. św. Wawrzyńca	wyposażenie kościoła	1	B-404

Aneks nr 3 - Wykaz zabytków archeologicznych

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	REJESTR C
Gniewoszków	Oleksów	grodzisko stożkowate	203/A z dn. 24.11.1955
Magnuszew	Nowa Żelazna	stanowisko archeologiczne	C-144
Magnuszew	Trzebień	wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy składający się z dwóch grodzisk i nekropolii kurhanowej	C-141

Aneks nr 4 - Wykaz obiektów ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków

Garbatka – Letnisko

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Bąkowiec	Cmentarz I wojenny 1914-1915	Bąkowiec
2	Bąkowiec	Cmentarz choleryczny	Bąkowiec, przy trasie na Puławy
3	Bąkowiec	Kapliczka z kutym krzyżem ozdobnym	Bąkowiec
4	Bąkowiec	Kapliczka Kolejarzy	Bąkowiec, przy szosie Kozienice - Puławy

5	Bąkowiec	Krzyż drewniany	Bąkowiec Bąkowiec, przy zakręcie na trasę dęblińską
6	Bąkowiec	Kapliczka	Bąkowiec 51
7	Bąkowiec	Dom drewniany	Bąkowiec 80
8	Bąkowiec	Dom drewniany	Trasa w kierunku Puław
9	Bąkowiec	Kapliczka	Bogucin 46
10	Bogucin	Dom drewniany	Bogucin
11	Bogucin	Kapliczka „Ku Czcii Poległych”	Bogucin
12	Bogucin	Kapliczka	Brzustów
13	Brzustów	Cmentarz I wojenny 1914	Brzustów
14	Brzustów	Pomnik upamiętniający Benedykta Drodza	Brzustów 39
15	Brzustów	Dom drewniany	Garbatka Długa 66
16	Garbatka Długa	Kapliczka „Błogosław Nam Boże”	Garbatka Długa
17	Garbatka Długa	Kapliczka Myśliwych	Garbatka Długa
18	Garbatka Długa	Kapliczka „Na cześć i chwałę Panu Bogu” Mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w kampanii wrzesniowej	Garbatka Długa
19	Garbatka Letnisko	Mogiła 2 nieznanymi żołnierzy poległych w kampanii wrzesniowej	Garbatka Letnisko, cmentarz parafialny
20	Garbatka Letnisko	Mogiła indywidualna nieznanego żołnierza polskiego	Garbatka Letnisko, cmentarz parafialny
21	Garbatka Letnisko	Pomnik Ku Czcii Ofiar KL Auschwitz	Garbatka Letnisko, cmentarz parafialny
22	Garbatka Letnisko	Pomnik Ku Czcii Ofiar Pacyfikacji Garbatki	Garbatka Letnisko, ul. Kolejowa
23	Garbatka Letnisko	Kamień upamiętniający wymarsz I Kadrowej Pomnik upamiętniający kpt. Romana Bielawskiego	Garbatka Letnisko, przejazd kolejowy
24	Garbatka Letnisko	Pomnik Katyński Pomnik Ku Czcii Pomordowanych Mieszkańców	Garbatka Letnisko, ul. Plażowa
25	Garbatka Letnisko	Molend	Garbatka Letnisko, cmentarz parafialny
26	Garbatka Letnisko	Kapliczka "Jezu Chryste Króluj Nam"	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego
27	Garbatka Letnisko	Dworzec PKP	Garbatka Letnisko, ul. Kolejowa
28	Garbatka Letnisko	Studnia w stylu zakopiańskim	Garbatka Letnisko, ul. Zofii Sztobryn
29	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Słoneczna 2
30	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 116
31	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Jaworskiego 5
32	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 152
33	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 186
34	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 206
35	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Reja 1
36	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 149
37	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Zofii Nałkowskiej 9
38	Garbatka Letnisko	Willa „Marysia”	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 22
39	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 34
40	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 54
41	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego 56
42	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego
43	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	
44	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	

45	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Mickiewicza 54
46	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Mickiewicza 13
47	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Sienkiewicza 54
48	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Kościuszki 2
49	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Partyzantów 7
50	Garbatka Letnisko	Willa Nadleśnictwa (Leśniczówka)	Garbatka Letnisko, ul. Krasickiego
51	Garbatka Letnisko	Willa Słoneczna	Garbatka Letnisko, ul. Kolejowa 16
52	Garbatka Letnisko	Willa Róż	Garbatka Letnisko, ul. Krasickiego 3
53	Garbatka Letnisko	Willa Zofjówka	Garbatka Letnisko, ul. Partyzantów 8
54	Garbatka Letnisko	Plebania przy Kościele parafialnym	Garbatka Letnisko, ul. Kochanowskiego
55	Garbatka Letnisko	Mogiła nieznanego żołnierza polskiego	Garbatka Letnisko, droga leśna od ul. Jaworskiego
56	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Jaworskiego 2
57	Garbatka Letnisko	Dom drewniany	Garbatka Letnisko, ul. Jaworskiego 3
58	Garbatka Nowa	Kapliczka „Na cześć i chwałę Panu Bogu”	Garbatka Nowa
59	Garbatka Zbyszyn	Krzyż Drewniany	Garbatka Zbyszyn
60	Molendy	Cmentarz I wojenny 1914-1915 (I)	Molendy
61	Molendy	Cmentarz I wojenny 1914-1915 (II)	Molendy
62	Molendy	Cmentarz partyzantów AK i BCH	Molendy
63	Molendy	Krzyż Powstańców Styczniowych 1863	Molendy, skraj wsi
64	Molendy	Kapliczka N.M.P rodziny Gortatów	Molendy
65	Molendy	Kapliczka „Błogosław Nam Boże”	Molendy, przy cmentarzu I wojennym
66	Ponikwa	Kapliczka „Boże błogosław Nam”	Ponikwa
67	Żytkowice	Mauzoleum Legionistów	Żytkowice, koło torów kolejowych

GŁOWACZÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Brzóza	Kościół parafialny p.w. św. Bartłomieja, murowany, 1854–56	
2	Brzóza	Dzwonnica przy kościele parafialnym, murowana, 1854–56	
3	Brzóza	Spichlerz, murowany, poł. XIX w.	Działka ewidencyjna nr 1001/34
4	Brzóza	Figura Matki Boskiej, 1 poł. XX w.	Plac przed kościołem
5	Brzóza	Park pałacowy, 2 poł. XVIII w.	Położony przy ZSO w Brzozie
6	Brzóza	Dom rządcy	Dom jest położony przy DK nr 48
7	Brzóza	Pomnik misyjny, 1839 r.	Rynek w Brzozie
8	Brzóza	Figura św. Jana Nepomucena, poł. XIX w.	pas przydrożny
9	Brzóza	Kapliczka murowana przydrożna	za cmentarzem parafialnym
10	Brzóza	Dom drewniany, XIX/XX w.	35 (ul. Warecka)
11	Brzóza	Cmentarz rzymsko-katolicki, 1 poł. XIX w.	ul. Radomska
12	Brzóza	Kaplica - skarbczyk, XVIII w.	ul. Radomska
13	Brzóza	Kapliczka, murowana, poł. XIX w.	Przy drodze do Cecylówka
14	Cecylówka-Brzózka	Dom mieszkalny początek XX w.	27
15	Cecylówka-Brzózka	Dom drewniany, pocz. XX w.	36
16	Cecylówka-Brzózka	Dom drewniany, pocz. XX w.	41
17	Cecylówka-Brzózka	Dom drewniany, otynkowany, pocz. XX w.	43
18	Głowaczów	Dom drewniany	ul. Długa 43
19	Głowaczów	Dom drewniano-murowany, 1 ćw. XX w.	ul. Kozińska 10

20	Głowaczów	Dom murowany, 1 ćw. XX w.	ul. Kozienicka 12
21	Głowaczów	Krzyż przydrożny, 1888 r.	ul. Długa 20
22	Głowaczów	Cmentarz rzymsko-katolicki, 1 poł. XIX w.	Przy drodze Głowaczów-Leżeniec
23	Głowaczów	Cmentarz żydowski, XVII w.	Przy drodze do Bobrownik
24	Grądy	Park, 1900 r.	
25	Kosny	Dom drewniany, 1 ćw. XX w.	10
26	Stanisławów	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	9
27	Stanisławów	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	27
28	Stanisławów	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	37
29	Studnie	Krzyż przydrożny, murowany, ćw. XX w.	Obok nr 3
30	Studzianki Pancerne	Kapliczka przydrożna, 2 ćw. XX w.	pas przydrożny
31	Ursynów	Krzyż przydrożny, murowany, 1934 r.	pas przydrożny
32	Ursynów	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	70

GNIEWSZÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Boguszówka	Dwór murowany	Nr ewidencyjny działki 89/19
2	Boguszówka	Park Dworski	Nr ewidencyjny działki 89/19
3	Boguszówka	Krzyż na cokole	Nr ewidencyjny działki 211
4	Borek	Fort V Twierdzy Dęblin	Nr ewidencyjny działki 2195
5	Gniewoszków	Kapliczka przydrożna 1901 r.	Nr ewidencyjny działki 574/2 i 571
6	Gniewoszków	Krzyż na cokole	Nr ewidencyjny działki 2 Zlokalizowana przy ulicy Oleksowskiej 10 / Nr ewidencyjny działki 1076/2
7	Gniewoszków	Krzyż na cokole	
8	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Rynek 1
9	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Rynek 17
10	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Rynek 18
11	Gniewoszków	Dom drewniany	Ul. Rynek 35
12	Gniewoszków	Dom murowano – drewniany	Ul. Rynek 39
13	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Lubelska 8
14	Gniewoszków	Dom drewniany	Ul. Lubelska 14
15	Gniewoszków	Dom drewniany	Ul. Lubelska 17
16	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Lubelska 23
17	Gniewoszków	Dom murowany	Ul. Kozienicka 12
18	Gniewoszków	Młyn murowany	Nr ewidencyjny działki 97
19	Gniewoszków	Cmentarz żydowski	Nr ewidencyjny działki 814/2
20	Gniewoszków	Cmentarz żydowski	Nr ewidencyjny działki 94/3
21	Gniewoszków	Układ urbanistyczny	
22	Oleksów	Cmentarz rzymsko – katolicki	Nr ewidencyjny działki 536
23	Oleksów	Brama cmentarna	Nr ewidencyjny działki 536
24	Oleksów	Kapliczka murowana	Nr ewidencyjny działki 132 i 109 (pas drogowy)
25	Oleksów	Kapliczka filarowa	Nr ewidencyjny działki 657
26	Oleksów	Krzyż na cokole	Nr ewidencyjny działki 588
27	Oleksów	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Bpa	Nr ewidencyjny działki 577
28	Oleksów	Dzwonnica przykościelna	Nr ewidencyjny działki 577
29	Regów Nowy	Kapliczka przydrożna	Nr ewidencyjny działki 143
30	Regów Nowy	Dawny cmentarz przykościelny	Nr ewidencyjny działki 74
31	Regów Stary	Figura św. Jana Nepomucena	Nr ewidencyjny działki 72
32	Regów Stary	Kapliczka przydrożna	Nr ewidencyjny działki 410

33	Regów Stary	Park podworski	Nr ewidencyjny działki 447/3
34	Regów Stary	Kapliczka przydrożna	Nr ewidencyjny działki 451
35	Sławczyn	Dom drewniany	Sławczyn 22
36	Sławczyn	Krzyż przydrożny	Nr ewidencyjny działki 257
37	Wysokie Koło	Krzyż przydrożny Kościół pw. NMP Królowej Różańca	W pobliżu domu nr 71
38	Wysokie Koło	Świętego, krzyża Św.	Nr ewidencyjny działki 194/2
39	Wysokie Koło	Krzyż kamienny (nagrobkowy)	Nr ewidencyjny działki 194/2
40	Wysokie Koło	Kaplica przykościelna	Nr ewidencyjny działki 194/2
41	Wysokie Koło	Klasztor, ob. plebania	Nr ewidencyjny działki 194/3
42	Wysokie Koło	Mur ceglany kościelno – klasztorny	Nr ewidencyjny działki 194/2
43	Wysokie Koło	Cmentarz rzymsko – katolicki	Nr ewidencyjny działki 196
44	Wysokie Koło	Figura Matki Bożej na postumencie Figura Chrystusa z krzyżem na	Nr ewidencyjny działki 194/3
45	Wysokie Koło	postumencie	Nr ewidencyjny działki 194/3
46	Zalesie	Dom drewniany	Zalesie nr 4
47	Zalesie	Krzyż przydrożny, kamienny	Nr ewidencyjny działki 62

GRABÓW NAD PILICĄ

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
1	Augustów	obok przej. kolejowego	Kapliczka murowana
2	Augustów	obok nr 58	Kapliczka murowana
3	Budy Augustowskie	Skrzyżowanie drogi Augustów-Strzyżyna z drogą w głąb wsi	Kapliczka przydrożna, murowana
4	Celinów	8 (d. 9)	Dom drewniany
5	Dąbrówki	obok nr 16	Kapliczka murowana
6	Dziecinów	Przy jedynym skrzyżowaniu dróg w miejscowości	Kapliczka murowana
7	Grabina	8	Dom drewniany
8	Grabów nad Pilicą		Cmentarz wojenny z I wojny światowej
9	Grabów nad Pilicą		Cmentarz rzymsko-katolicki
10	Grabów nad Pilicą		Park
11	Grabów nad Pilicą	Pułaskiego 51	Strażnica graniczna, obecnie Urząd gminy
12	Koziołek	Przy drodze przed wjazdem do Koziołka	Kapliczka murowana
13	Lipinki	Przy skrzyżowaniu dróg do Nowego Grabowa i Cychrowskiej Woli	Kapliczka murowana
14	Lipinki	Okolo 200 m na pld-wsch. od skrzyżowania	Kapliczka murowana
15	Lipinki	10	Dom drewniany
16	Łękawica Stara		Stara szkoła
17	Nowy Grabów (d. Małeczyn)	nieokreślony	Kapliczka murowana
18	Nowy Grabów	nieokreślony	Kapliczka murowana
19	Paprotnia	nieokreślony	Kapliczka przydrożna
20	Paprotnia	23	Dom drewniany
21	Strzyżyna	obok nr 7	Krzyż murowany
22	Strzyżyna	22	Dom murowany
23	Strzyżyna	przed nr 40	Kapliczka murowana
24	Utniki	6	Dom drewniany
25	Utniki	10	Dom drewniany

*dokładna lokalizacja na podstawie kart adresowych zabytków opracowanych przez R.Ruszczyk, 18.07.2012 r. dołączonych do GPOnZ Gminy Grabów nad Pilicą na I. 2012-2015, na których dołączono mapę poglądową z przybliżoną lokalizacją

KOZIENICE

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
KOZIENICE - TEREN WIEJSKI			
1.	Brzeźnica	71	budynek poczty murowany z 1923r.
2.	Brzeźnica		kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda, murowany, 1911-1937
3.	Brzeźnica	73	plebania – pierwotnie kaplica mur. ok. 1915r.
4.	Brzeźnica	Obok nr 4	kapliczka – Jezus Frasobliwy mur. p. XX w.
5.	Cudów	11	dom mieszkalny drewn. Pocz. XX w.
6.	Cudów	16	dom drewn., pocz. XX w.
7.	Dąbrówki	Obok nr 38	kapliczka z figurą Matki Boskiej z 1877r.
8.	Holandry Kozienickie	6	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
9.	Holandry Piotrkowskie	Ok nr 14	krzyż przydrożny drewn., pocz. XX w.
10.	Holandry Piotrkowskie	1	dom drewn. z 1925r.
11.	Janów	Działka ewid. nr 38/23	kapliczka Matki Boskiej, mur. 1938r.
12.	Majdany	11	dom drewn. z 1920r.
13.	Nowa Wieś	86	dom mieszkalny drewn. z pocz. XX w.(1932r.)
14.	Piotrkowice	6	dom drewn. z 1922r.
15.	Piotrkowice	16	dom drewn. z 1944r.
16.	Piotrkowice	35	dom drewn. z 1936r.
17.	Ryczywół		kościół paraf. p.w. św. Katarzyny, mur. 1876-84, dobud. 1945-1949
18.	Ryczywół		dzwonnica z ok.1884r.
19.	Samwodzie	35	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
20.	Staszów	2	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
21.	Staszów	3	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
22.	Staszów	5	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
23.	Staszów	Obok nr 21	kapliczka Jezus pod krzyżem mur. 1919r.
24.	Świerże Górne	35a	dzwonnica przy kościele p.w. św. Jakuba Apostoła drewn. ok.1744r.
25.	Wola Chodkowska	85	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
26.	Wójtostwo	Obok nr 19a	kapliczka przydrożna mur. 1914r.
27.	Wólka Tyrzyńska	33	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
KOZIENICE - TEREN MIEJSKI			
28.	Al. 1-go Maja	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
29.	Al. 1-go Maja	5	dom drewn. IV ćw. XIX w.
30.	Al. 1-go Maja	9	dom drewn. IV ćw. XIX w.
31.	Al. 1-go Maja	10	dom drewn. I poł. XIX w.
32.	Al. 1-go Maja	12	dom mur. lata 30-te XX w. (1925r.)
33.	Batalionów Chłopskich	11	dom mur. II ćw. XX w. lata 20-te XX w.

34.	Batalionów Chłopskich	17	dom mur. I ćw. XX w. lata 20-te XX w.
35.	Batalionów Chłopskich	24	dom mur. IV ćw. XIX w.
36.	Batalionów Chłopskich	26	dom mur. IV ćw. XIX w.
37.	Bohaterów Studzianek	20	dom mieszkalny drewn. II ćw. XX w. 1940r.
38.	Hamernicka	5	dom mur. z 1930r.
39.	Hamernicka	27	dom drewn. II ćw. XX w. ok. 1930r.
40.	Hamernicka	43	budynek hamerni drewn. z XVIII w., przebud. 1935r.
41.	Hamernicka	Działka ewid nr 1589/1	kapliczka mur. z 1883r.
42.	Kochanowskiego		kościół paraf. pw. św. Krzyża, mur. 1868-69
43.	Kochanowskiego	2	dom mur. 1937r.
44.	Kochanowskiego	6	dom mur. XVIII/XIX w.
45.	Kochanowskiego	22	willa mur. 1923 r.
46.	Kochanowskiego	24	dom mur. z 1928r.
47.	Kochanowskiego	29	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w. 1920r.
48.	Kochanowskiego	34-36	dom drewn. I ćw. XX w.
49.	Kochanowskiego	42	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
50.	Kochanowskiego	44	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
51.	Kochanowskiego	48	dom drewn. 30-te lata XX w.
52.	Konstytucji 3-go Maja	13	dom mieszkalny mur. z pocz. XX w.
53.	Konstytucji 3-go Maja	18	dom mieszkalny mur. z IV ćw. XIX w.
54.	Konstytucji 3-go Maja	37	kaplica Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. 1915r.
55.	Konstytucji 3-go Maja	37	dom zgromadzenia w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących mur. 1914r.
56.	Konstytucji 3-go Maja	37	bud. gospodarczy Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. I-II ćw. XX w.
57.	Konstytucji 3-go Maja	37	brama i mur klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących lata 20-te XX w.
58.	Konstytucji 3-go Maja	37	figura Matki Boskiej w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. w 1903r.
59.	Konstytucji 3-go Maja	37	figura św. Józefa w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, kamień, I ćw. XX w.
60.	Konstytucji 3-go Maja	47	dom mur. 1901r. (rok. ukończ.)
61.	Konstytucji 3-go Maja	53	dom mur. I ćw. XX w.
62.	Kościuszki	2	dom drewn. lata 20-te XX w.
63.	Kościuszki	3	dom mur. I ćw. XX w.
64.	Lubelska	1	dom mur. II poł. XIX w.
65.	Kozienice Kolonia	Działka ewid. 56/4	Figura Matki Boskiej, I ćw. XX w.
66.	Lubelska	2	dom mur. II poł. XIX w.
67.	Lubelska	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
68.	Lubelska	4	dom mur. lata 20-te XX w.
69.	Lubelska	5	dom mur. IV ćw. XIX w.
70.	Lubelska	13	dom mur. lata 20-te XX w.
71.	Lubelska	20	dom mur. lata 30-te XX w.
72.	Lubelska	22-24	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
73.	Lubelska	26	dom mur. II poł. XIX w.

74.	Lubelska	30	dom drewn. II ćw. XX w. (z 1930r.)
75.	Lubelska	52/54	dom drewn. lata 30-te XX w.
76.	Lubelska	53	dom mur. lata 20-te XX w.
77.	Lubelska	75	dom drewn. 20-30-te lata XX w.
78.	Lubelska	97	dom drewn. lata 30-te XX w.
79.	Lubelska – d. Stara Wieś	111	kaplica mur. II poł. XIX w.
80.	Maciejowicka	2	dom drewn. z 1900r.
81.	Maciejowicka	6	dom mur. z 1929r.
82.	Młyńska	Działka ewid. nr 3806/1	młyn mur. IV ćw. XIX w.
83.	Parkowa	5b	dom z wieżą mur. z końca XVIII w.
84.	Parkowa	5	pałac w zespole pałacowo-parkowym, II poł. XIX w.
85.	Parkowa	5	oficyna kuchenna-pałac. mur 1839-65
86.	Parkowa	5	łącznik w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
87.	Parkowa	5	stajnia w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
88.	Parkowa	5	kolumna w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.
89.	Parkowa	5	kolumna pamiątkowa w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.
90.	Parkowa	5	dziedziniec pałac. XVIII/XIX w.
91.	Parkowa	5	park pałac. 1786-1791r.
92.	Parkowa	5	brama wjazdowa w zespole pałacowym, mur. XIX w.
93.	Parkowa	5	żeliwne ogrodzenie –mauzoleum Denów, II poł. XIX w.
94.	Parkowa	5	mauzoleum Denów w zespole pałac. , kamień II poł. XIX w.
95.	Parkowa	5	bud. gospodarczy w zespole pałac mur. XIX w.
96.	Parkowa	5	pomnik upamiętniający narodziny Zygmunta I Starego; 1527-1535, przebudowany 1702r.
97.	Piękna	38	dom drewn. II poł. XIX w.
98.	Pl. 15-Stycznia/Radomska	Działka ewid. nr 3260/2	kramy z ok. 1820r.
99.	Radomska	8/10/12	dom mur. poł. XIX w.
100.	Radomska	18	dom drewn. lata 20-te XX w. (Kap. Judist. dla kobiet)
101.	Radomska	19	dom mur. I ćw. XX w.
102.	Radomska	20	dom mur. I ćw. XX w. (ok. 1920r.)
103.	Radomska	21	dom mur. IV ćw. XIX w.
104.	Radomska	25	dom mur. ok. 1900 r.
105.	Radomska	27	dom mur. lata 30-te XX w.
106.	Radomska	29	dom mur. IV ćw. XIX w.
107.	Radomska	50	dom mur. 1932r.
108.	Radomska	51-51a	dom mur. IV ćw. XIX w.
109.	Radomska	52	dom mur. XIX w.
110.	Radomska	54	dom drewn. z 1918r.
111.	Radomska	57	dom mur. I-II ćw. XX w.
112.	Sienkiewiczza	1	dom mur. I poł. XIX w.
113.	Sienkiewiczza	32	dom drewn. IV ćw. XIX w.
114.	Sosnowa	5	dom drewn. II ćw. XX w.
115.	Sławna	2	dom drewn. II poł. XIX w.
116.	Sławna	6	dom mur. z 1901r.
117.	Sławna	8	dom mur. lata 30-te XX w.
118.	Sławna	10	dom mur. z 1924r.

119.	Sławna	22-24	dom drewn. IV ćw. XIX w. (1880r.)
120.	Topolowa	13	dom drewn. IV ćw. XIX w.
121.	Warszawska	Działka ewid. nr 2205/5	kapliczka, kamień, II ćw. XX w.
122.	Warszawska	1	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
123.	Warszawska	3	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
124.	Warszawska	4	dom mur. XIX w.
125.	Warszawska	5/7	dom drewn. I ćw. XX w.
126.	Warszawska	17	dom mur. II ćw. XX w. (ok. 1930r.)
127.	Warszawska	27	dom drewn. z 1926r.
128.	Wiślana	12	budynek administr. w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
129.	Wiślana	12	stajnia czołowa z maneżem w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
130.	Wiślana	12	stajnia matek w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
131.	Wiślana	12	stajnia roczniaków w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.

CMENTARZE

1.	Aleksandrówka	cmentarz - I wojna światowa
2.	Brzeźnica	cmentarz przykościelny
3.	Chinów	cmentarz ewangelicko-augsburski
4.	Holandry Kuźmińskie	cmentarz ewangelicki
5.	Kociołki	Cmentarz wojenny I wojny światowej
6.	Kozienice	cmentarz rzymsko-katolicki
7.	Kozienice	cmentarz żydowski
8.	Ryczywół	cmentarz rzymsko-katolicki
9.	Stanisławice	cmentarz wojenny - I wojna światowa
10.	Świerże Górne	cmentarz wojenny - I wojna światowa
11.	Świerże Górne	cmentarz rzymsko-katolicki

MAGNUSZEW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Gruszczyn	Kapliczka słupowa z latarnią	W pobliżu drogi nr 79 od strony zachodniej, dz. ewid. nr 227/1
2	Magnuszew	układ urbanistyczno-przestrzenny Kościół parafialny p.w. św.	
3	Magnuszew	Jana	Ul. Saperów, Numer ewidencyjny działki 261
4	Magnuszew	brama kościelna	Ul. Saperów, Numer ewidencyjny działki 261
5	Magnuszew	dzwonnica	Ul. Saperów, Numer ewidencyjny działki 261
6	Magnuszew	Dawny zajazd	Numer ewidencyjny działki 296/6
7	Magnuszew	figura św. Jana Nepomucena budynek mieszkalny drewniany	ul. 1 Armii Wojska Polskiego 51
8	Magnuszew	(dawny sąd)	Ul. Partyzantów 5
9	Magnuszew	Młyn	ul. 1 Armii WP
10	Magnuszew	Brama cmentarna	ul. Bohaterów Września
11	Magnuszew	Cmentarz rzymsko-katolicki Kapliczka – krzyż na cokole,	ul. Bohaterów Września ul. 1 Armii WP (przy drodze Magnuszew – Kozienice nr 79)
12	Magnuszew	1900	
13	Magnuszew	Kapliczka – z figurą MB, 1902	przy drodze nr 79 przy skrzyżowaniu

14	Magnuszew, Kirkut	Kirkut XIX w.	ul. Bohaterów Września w pobliżu cmentarza rzymsko-katolickiego
15	Magnuszew	Dom mieszkalny	ul. I Armii WP 47
16	Magnuszew	Dom mieszkalny	ul. I Armii WP 48
17	Magnuszew	Dom mieszkalny	ul. I Armii WP 50
18	Mniszew Przewóz	Cmentarz rzymsko-katolicki	Przy drodze nr 79 (w pobliżu kościoła p.w. św. Rocha)
19	Tarnowski	Kapliczka, 2. poł. XIX w. Kościół parafialny p.w.	Na skraju wsi od strony wschodniej
20	Rozniszew	Narodzenia NMP	Rozniszew 33
21	Rozniszew	Dzwonnica	Rozniszew 33
22	Rozniszew	Brama kościelna wraz z ogrodzeniem	Rozniszew 33
23	Rozniszew	Dawna plebania	Rozniszew 33
24	Rozniszew	Cmentarz rzymsko-katolicki	Na pld.-zach. od kościoła parafialnego (na skrzyżowaniu dróg gminnych Rozniszew–Zagroby–kolonia Rozniszew)
25	Rozniszew	Kapliczka – krzyż na cokole	Naprzeciwko dawnej plebanii
26	Rozniszew	Kapliczka z figurą MB	Przy drodze gminnej Rozniszew–Zagroby
27	Rozniszew	Kapliczka – krzyż na cokole	Trzebień nr 2
28	Trzebień	Pałac	Trzebień nr 2
29	Trzebień	Park	Trzebień nr 2
30	Trzebień	Oficyna	Trzebień nr 2
31	Trzebień	Dawny dworek	Trzebień nr 80
32	Trzebień	Fabryka – Gorzelnia	Trzebień nr 85
33	Trzebień	Dom murowany	Trzebień 7
34	Trzebień	Kapliczka z figurą MB Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	Przy domu nr 8 Przy drodze gminnej Zagroby w stronę drogi nr 79
35	Zagroby		Przy drodze gminnej Zagroby w stronę drogi nr 79
36	Zagroby	Kapliczka – krzyż na cokole	Przy drodze gminnej Zagroby w stronę drogi nr 79
37	Zagroby	Kapliczka – krzyż na cokole	Przy drodze gminnej Zagroby w stronę drogi nr 79

SIECIECHÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Głusiec	Fort VI "Głusiec" Twierdza Dęblin	
2	Głusiec	Słup graniczny Krzyż przydrożny	Brak lokalizacji w terenie
3	Głusiec	(drewniany)	Numer ewidencyjny działki 32/5 Posesja nr 2 (błąd w karcie GEZ właściwy nr to 23) Numer ewidencyjny działki 212/1. Brak lokalizacji w terenie
4	Kępie	Dom mieszkalny	Numer ewidencyjny działki 17
5	Kępie	Dawna szkoła Budynek gospodarczy	Posesja nr 5 Numer ewidencyjny działki 560. Brak lokalizacji w terenie
6	Łoje	(drewniany)	
7	Łoje	Dom mieszkalny	Posesja nr 15
8	Łoje	Dom mieszkalny	Posesja nr 18
9	Łoje	Krzyż drewniany	Działka ewidencyjna nr 640. Brak lokalizacji w terenie
10	Łoje	Krzyż przydrożny	Działka ewidencyjna nr 718
11	Mozolice Duże	Dom mieszkalny	Posesja nr 9
12	Mozolice Duże	Kapliczka przydrożna	Numer ewidencyjny działki 984/2 (pas drogowy)
13	Mozolice Duże	Kapliczka	Numer ewidencyjny działki 950/4

14	Mozolice Duże	Kapliczka	Numer ewidencyjny działki 541/6
15	Mozolice Małe	Kapliczka przydrożna	Działka ewidencyjna nr 427/2
16	Nagórnik	Dom mieszkalny	Posesja nr 2
17	Nagórnik	Dom mieszkalny	Posesja numer 3
18	Nagórnik	Dom mieszkalny	Posesja numer 16
19	Nagórnik	Dom drewniany	Posesja numer 29
20	Nagórnik	Krzyż drewniany	Działka ewidencyjna nr 222
21	Nagórnik	Krzyż przydrożny	Działka ewidencyjna nr 222 (pas drogowy)
22	Nagórnik	Kapliczka przydrożna	Działka ewidencyjna nr 202/2
23	Nagórnik	Fort kolejowy "Wannowski" (Twierdza Dęblin) Kościół pw. Wniebowzięcia	Działka ewidencyjna nr 68
24	Opactwo	Matki Boskiej	Działka ewidencyjna nr 241/2
25	Opactwo	Pałac opatów	Działka ewidencyjna nr 232/2
26	Opactwo	Budynek gospodarczy Dawny prepozyt (obecnie	Działka ewidencyjna nr 241/2
27	Opactwo	plebania)	Działka ewidencyjna nr 241/2
28	Opactwo	Klasztor (częściowo w ruinie)	Działka ewidencyjna nr 241/2
29	Opactwo	Dzwonnica	Działka ewidencyjna nr 241/2
30	Opactwo	Figura Matki Boskiej	Działka ewidencyjna nr 241/2
31	Opactwo	Cmentarz rzymsko-katolicki	Działka ewidencyjna nr 372
32	Opactwo	Figura Chrystusa	Działka ewidencyjna nr 372
33	Opactwo	Kapliczka św. Jana	Działka ewidencyjna nr 402 (pas drogowy)
34	Opactwo	Kapliczka 1930 r.	Pas drogowy drogi nr 48
35	Opactwo	Kapliczka przydrożna 1890 r. Mur klasztorny z czterema	Działka ewidencyjna nr 398 (pas drogowy)
36	Opactwo	kapliczkami	Działka ewidencyjna nr 241/2
37	Opactwo	Słup graniczny	Brak lokalizacji w terenie
38	Opactwo	Dom mieszkalny	Posesja nr 50
39	Opactwo	Dom mieszkalny	Posesja nr 57
40	Opactwo	Dom mieszkalny	Posesja nr 87
41	Opactwo	Dom mieszkalny	Posesja nr 91
42	Sieciechów	Kościół pw. św. Wawrzyńca	Działka ewidencyjna nr 350
43	Sieciechów	Dzwonnica	Działka ewidencyjna nr 350
44	Sieciechów	Ogrodzenie kościoła	Działka ewidencyjna nr 350
45	Sieciechów	Tablica nagrobna	Działka ewidencyjna nr 350
46	Sieciechów	Kapliczka	Działka ewidencyjna nr 733
47	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 1
48	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 19
49	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 20
50	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 26
51	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 28
52	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 32
53	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 40
54	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 41
55	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Rynek 42
56	Sieciechów	Dom mieszkalny Budynek użyteczności	ul. 11 Listopada 1
57	Sieciechów	publicznej	ul. 11 Listopada 2
58	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 3
59	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 4

60	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 6
61	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 11
62	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 13
63	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 20
64	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 22
65	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 30
66	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 34
67	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 38
68	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 38A
69	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 52
70	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 68
71	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 70
72	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 94
73	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 122
74	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 126
75	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 140
76	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 19
77	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 24
78	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 25
79	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 28
80	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 40
81	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 42
82	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Kozienicka 66
83	Sieciechów	Dom mieszkalny (drewniany)	ul. Ojców Benedyktynów 1
84	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Ojców Benedyktynów 2
85	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Paryż 9
86	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Paryż 11
87	Sieciechów	Dom mieszkalny	ul. Paryż 12
88	Sieciechów	Kapliczka przydrożna	Przy posesji przy ul. Paryż nr 22
89	Sieciechów	Stodoła drewniana	ul. Wiślana 1
90	Sieciechów	Szkoła murowana Figura Matki Boskiej na cokole	ul. Szkolna 1 Przy ulicy Szkolnej Działka ewidencyjna nr 321
91	Sieciechów	Cmentarz choleryczny	Działka ewidencyjna nr 91
92	Sieciechów	Cmentarz rzymsko-katolicki (nowy)	Po lewej stronie drogi nr 48 Sieciechów – Mozolice Duże Działka ewidencyjna nr 454
93	Sieciechów	Cmentarz rzymsko-katolicki (stary)	Po prawej stronie drogi nr 48 Sieciechów – Mozolice Duże Działka ewidencyjna nr 298
94	Sieciechów	Kapliczka	Pas drogi krajowej nr 48 Działka ewidencyjna nr 387
95	Sieciechów	Kapliczka	Na zakręcie drogi krajowej nr 48 i ulicy Paryż. Działka ewidencyjna nr 336/2
96	Sieciechów	Kapliczka Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej	Działka ewidencyjna nr 2930
97	Słowiki	Kapliczka	Działka ewidencyjna nr 328
98	Słowiki	Kapliczka	Działka ewidencyjna nr 328
99	Wola Klasztorna	Dom mieszkalny	Działka ewidencyjna nr 5/1
100	Wola Klasztorna	Dom mieszkalny	Posesja nr 62
101	Wola Klasztorna	Dom mieszkalny	Posesja nr 70
102	Wola Klasztorna	Remiza OSP	Posesja nr 50
103	Wola Klasztorna	Kapliczka	Przy posesji nr 50
104	Wola Klasztorna Wólka	Kapliczka przydrożna	W centrum wsi, dz. nr ew.19a
105	Wojcieszowska	Dom mieszkalny	Posesja nr 12

106	Wólka Wojcieszowska	Dom mieszkalny	Posesja nr 25
107	Wólka Wojcieszowska	Kapliczka przydrożna	Działka ewidencyjna nr 41
108	Występy	Krzyż przydrożny	Działka ewidencyjna nr 19
109	Zajezierze	Dworzec kolejowy	Działka ewidencyjna nr 371/7
110	Zajezierze	Kapliczka	Przy posesji przy ul. Wiślana 7 Działka ewidencyjna nr 10/3
111	Zajezierze	Dawne koszary wojskowe	ul. Wiślana 18 Działka ewidencyjna nr 374
112	Zajezierze	Młyn murowany	ul. Piłsudskiego 38
113	Zajezierze	Dom mieszkalny	ul. Piłsudskiego 25
114	Zajezierze*	Słup graniczny	Brak lokalizacji w terenie
115	Zbyszyn*	Słup graniczny	Brak lokalizacji w terenie

*obiekty GEZ w postaci słupów granicznych nie zostały zlokalizowane podczas weryfikacji terenowej w listopadzie 2021r.

Spis tabel, wykresów, fotografii

Tabela 1. Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków w gminach na terenie powiatu. 59

Tabela 2. Przykładowe mierniki realizacji Programu opieki nad zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029. 71

Tabela 3. Wybór możliwości pozyskania dofinansowania działań ujętych w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029. 72

Wykres 1. Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności na terenie powiatu kozienickiego. 17

Wykres 2. Analiza liczby zabytków ujętych w rejestrze zabytków z terenu Powiatu Kozienickiego w podziale na gminy. 50

Fotografia 1. Fragment charakterystycznego krajobraz kulturowego powiatu 23

Fotografia 2. Widok na spichlerz folwarczny w Brzózcie, gm. Głowaczów 24

Fotografia 4. Drewniany budynek w stylu dworku mazowieckiego w Kozienicach (ob. przekształcony), gm. Kozienice 25

Fotografia 5. Przykład budownictwa drewnianego w Kozienicach, gm. Kozienice 25

Fotografia 6. Willa Bezego w stylu modernizmu w Kozienicach, gm. Kozienice 26

Fotografia 7. Zespół pałacowo – parkowy w Kozienicach, gm. Kozienice 27

Fotografia 8. Widok na pomnik upamiętniający narodziny w Kozienicach króla Zygmunta I Starego, gm. Kozienice 27

Fotografia 9. Kościół w Brzeźnicy, gm. Kozienice 28

Fotografia 10. Widok na Kościół w Brzózcie, gm. Głowaczów 29

Fotografia 11. Widok na Kościół pw. Świętego Krzyża w Kozienicach, gm. Kozienice 30

Fotografia 12. Kaplica pw. św. Aleksandra, gm. Kozienice 31

Fotografia 13. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, gm. Kozienice 32

Fotografia 14. Widok na Kościół w Magnuszewie, gm. Magnuszew 33

Fotografia 15. Widok na Kościół w Oleksowie, gm. Gniewoszków 33

Fotografia 16. Widok na Zespół klasztorny w Opactwie, gm. Sieciechów 34

Fotografia 17. Widok na Kościół w Roznieszewie, gm. Roznieszew 35

Fotografia 18. Widok na Kościół i dzwonnica Ryczywole, gm. Kozienice 36

Fotografia 19. Widok na Kościół w Sieciechowie, gm. Sieciechów 37

Fotografia 20. Widok na dzwonnice w Świerżach Górnych, gm. Kozienice	37
Fotografia 21. Widok na kościół w Wysokim Kole, gm. Gniewoszków	38
Fotografia 22. Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Grabowie nad Pilicą	39
Fotografia 23. Widok na cmentarz ewangelicki w Chinowie, gm. Kozienice.	40
Fotografia 24. Widok na ochel oraz jego wnętrze – kirkut w Kozienicach, gm. Kozienice.	41
Fotografia 25. Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Aleksandrówce, gm. Kozienice.	42
Fotografia 26. Figura przydrożna wyobrażająca św. Jana Nepomucena wykonana z piaskowca w Regowie Nowym, gm. Gniewoszków	43
Fotografia 27. „Choica” w Stanisławicach, gm. Kozienice	44
Fotografia 28. Studzianki Pancerne - Pomnik Mauzoleum, gm. Głowaczów	45
Fotografia 29. Fort Borek w Borku, gm. Gniewoszków	47
Fotografia 30. Widok na budynek Hamerni w Kozienicach, gm. Kozienice	48
Fotografia 31. Widok na stajnię czołową z maneżem w Stadninie Koni w Kozienicach, gm. Kozienice	48
Fotografia 32. Widok na budynek dworca w Zajezierzu po przeprowadzonej rewitalizacji, gm. Sieciechów	49
Fotografia 33. Stroje kobiece z regionu Kozienic	55

Załącznik nr 2 do uchwały nr XIX/...../2025
Rady Powiatu Kozienickiego
z dnia 29 września 2025 r.

Pozytywna Opinia Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Warszawa, 18 sierpnia 2025 r.

DR. 5120.8.2025

Starosta Kozienicki

ul. Jana Kochanowskiego 28

26-900 Kozienice

Pełnomocnik:

Pan Rafał Modrzejewski

Dot.: zaopiniowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029, pismo wraz z załącznikami dn. 22.04.2025 r. (data wpływu wniosku: 22.04.2025 r.), uzupełnionego w dn. 26.05.2025 r., 05.06.2025 r., 27.06.2025 r., 18.07.2025 r. oraz 29.07.2025 r. (data wpływu uzupełnienia: 28.05.2025 r., 06.06.2025 r. 30.06.2025 r., 22.07.2025 r. oraz 12.08.2025 r.)

Zgodnie z art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków pozytywnie opiniuje przedłożony projekt „Powiatowego programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029”. Jednocześnie proszę o przesłanie do tegoż Urzędu kopii uchwały potwierdzającej przyjęcie ww. programu do realizacji.

MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW

/-/

Marcin Dawidowicz

/podpisano elektronicznie/

Otrzymują:

1. Adresat;
2. Aa WUOZ w Warszawie;
3. Aa Delegatura w Radomiu (NKW).

Kwalifikowany podpis elektroniczny ma skutek równoważny podpisowi własnoręcznemu (art. 25 ust. 2 Rozporządzenia Parlamentu

Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji

elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE).

Niniejszy wydruk pisma, na podstawie art. 393 kodeksu postępowania administracyjnego, nie wymaga podpisu odrębnego. Pismo zostało

wydane w formie dokumentu elektronicznego przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego i podpisane kwalifikowanym podpisem

elektronicznym. Wydruk pisma stanowi dowód tego, co zostało stwierdzone w piśmie wydanym w formie dokumentu elektronicznego. Imię

i nazwisko oraz stanowisko służbowe osoby, która pismo podpisała, a także identyfikator pisma nadawany przez system teleinformatyczny,

za pomocą którego pismo zostało wydane – w załączeniu.

UZASADNIENIE

Uchwalenie Programu wypełnia wymóg ustawy, jednocześnie pozwala zebrać w jednym dokumencie informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków na terenie powiatu kozienickiego.

Bezpośredni obowiązek opracowania Programu wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840).

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2025-2029 uzyskał wymaganą prawem pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie.

Biorąc powyższe pod uwagę podjęcie uchwały należy uznać za zasadne.